

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Bakalářská práce

2024

Markéta Novotná

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Katedra sociologie

Genderové postoje k ekologii a změně klimatu

bakalářská práce

Autor: Markéta Novotná

Studijní program: B0314A250008 / Sociologie

Vedoucí práce: Mgr. Nina Andrš Fárová, Ph.D.

Hradec Králové, 2024

Zadání bakalářské práce

Autor: Markéta Novotná

Studium: F21BP0106

Studijní program: B0314A250008 Sociologie

Studijní obor:

Název bakalářské práce: Genderové postoje k ekologii a změně klimatu

Název bakalářské práce AJ: Gender attitudes towards ecology and climate change

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se zaměřuje na genderové aspekty vnímání, zájmu a péče o životní prostředí. Cílem práce je popis rozdílů v uvažování, chování a jednání mužů a žen v oblasti životního prostředí, klimatických změn a ekologických katastrof. Hlavním východiskem pro tuto práci je ekofeminismus, který zkoumá sociální nerovnost ve vztahu k environmentálním a ekologickým problémům.

Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V teoretické části práce obsahuje vymezení základních pojmů užívaných v této práci jako jsou gender, maskulinita, femininita, ekologie, environmentalismus, zelené chování a jiné. V praktické části jsou představeny výsledky kvalitativního výzkumu, jehož hlavní náplní jsou polostrukturované rozhovory s muži a ženami ve věkovém rozmezí 18 až 30 let. Tuto věkovou kategorii jsem zvolila z důvodu, že tito lidé vyrůstali ve světě, kde se ekologické problémy již hojně diskutují ve společnosti a médiích.

- White, L. (1967). The Historical Roots of Our Ecologic Crisis. *Science*, 155(3767), 1203–1207. <https://doi.org/10.1126/science.155.3767.1203>
- Dalen, H. M., & Halvorsen, B. (2011). Gender differences in environmental related behaviour.
- Salman, A., & Iqbal, N. (2007). Ecofeminist Movements—from the North to the South [with Comments]. *The Pakistan Development Review*, 46(4), 853–864. <http://www.jstor.org/stable/41261200>
- Navrátil, J. (2011). Marta Kolářová: Protest proti globalizaci. *Gender a feministická kritika. Sociologický časopis*, 47(1).
- Keller, E. F. (1985). Reflections on gender and science. https://www.academia.edu/9969641/Reflections_on_gender_and_science
- Moldan, B. (1997). Příroda a civilizace: Životní prostředí a rozvoj lidské civilizace. SPN.
- Červenka, J. (2011, 24. červen). Občané o stavu životního prostředí, CVVM. <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/ostatni/ekologie/597-obane-o-stavu-ivotniho-prosted-i-kvten-2011>
- Zsóka, Á., Szerényi, Z. M., Széchy, A., & Kocsis, T. (2013). Greening due to environmental education? Environmental knowledge, attitudes, consumer behavior and everyday pro-environmental activities of Hungarian high school and university students. *Journal of Cleaner Production*, 48, 126–138. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2012.11.030>

Zadávací pracoviště: Katedra sociologie,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Nina Andrš Fárová, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 19.4.2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala (pod vedením vedoucí bakalářské práce) samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 20.4. 2024

Poděkování

Chtěla bych poděkovat Mgr. Nině Andrš Fárové, Ph.D. za její cenné rady, podněty a inspiraci, které mi byly nesmírně prospěšné při tvorbě této bakalářské práce.

Anotace

Novotná, M. (2024). *Genderové postoje k ekologii a změně klimatu*. Bakalářská práce, Hradec Králové: Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové. s. 66.

Bakalářská práce se zaměřuje na genderové aspekty vnímání, zájmu a péče o životní prostředí. Cílem práce je popis rozdílů v uvažování, chování a jednání mužů a žen v oblasti životního prostředí, klimatických změn a ekologických katastrof. Hlavním východiskem pro tuto práci je ekofeminismus, který zkoumá sociální nerovnost ve vztahu k environmentálním a ekologickým problémům.

Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V teoretické části práce obsahuje vymezení základních pojmů užívaných v této práci jako jsou gender, maskulinita, femininita, ekologie, environmentalismus, zelené chování a jiné. V praktické části jsou představeny výsledky kvalitativního výzkumu, jehož hlavní náplní jsou polostrukturované rozhovory s muži a ženami ve věkovém rozmezí 18 až 30 let. Tuto věkovou kategorii jsem zvolila z důvodu, že tyto lidé vyrůstali ve světě, kde se ekologické problémy již hojně diskutují ve společnosti a médiích.

Klíčová slova: Gender, ekologie, životní prostředí

Annotation

Novotná, M. (2024). *Gender Attitudes Towards Ecology and Climate Change*. Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové. pp. 66. Bachelor's Thesis.

The bachelor thesis focuses on the gender aspects of perception, interest, and care for the environment. The aim of the thesis is to describe differences in thinking, behavior, and actions between men and women regarding the environment, climate change, and ecological disasters. The main framework for this work is ecofeminism, which examines social inequality in relation to environmental and ecological issues.

The thesis is divided into theoretical and practical parts. In the theoretical part, the thesis includes the definition of basic concepts used in this work, such as gender, masculinity, femininity, ecology, environmentalism, green behavior, and others. In practical part, the of qualitative research are represented, focusing on semi-structured interviews with men and women aged 18 to 30. I chose this age category because these individuals have grown up in a world where environmental issues are widely discussed in society and the media.

Key words: Gender, ecology, environment

Obsah

Úvod.....	8
1. Teoretická část.....	10
1.1 Občanská společnost.....	10
1.2 Hodnotový systém.....	14
1.3 Genderové postoje ke změně klimatu.....	19
1.4 Klimatický žal.....	34
1.5 Globální, ekologická a environmentální výchova.....	37
2. Metodologická část.....	43
3. Analytická část.....	47
3.1 Genderové rozdíly ve vnímání stavu životního prostředí.....	48
3.2 Hodnotový systém.....	49
3.3 Genderové rozdíly ve spotřebním chování.....	51
3.4 Zájem o ekologii, udržitelnost a environmentální témata.....	56
3.5 Vnímání občanské angažovanosti a politických opatření v rámci životního prostředí.....	57
3.6 Klimatický žal.....	61
3.7 Vzdělání v oblasti ekologie.....	63
3.8 Vliv ekonomických faktorů.....	64
3.9 Na jedincích záleží.....	66
Závěr.....	68
Bibliografie.....	70
 Přílohy	

Úvod

V současném světě se stále více uznává důležitost ochrany životního prostředí a boje proti klimatickým změnám. Tato problematika však není pouze technickou záležitostí, nýbrž je značně provázána i se sociálními a genderovými faktory. Bakalářská práce, kterou předkládám, se zaměřuje na zkoumání genderových aspektů vnímání, zájmu a péče o životní prostředí.

V centru mého zájmu o dané téma na počátku stálo povědomí o potřebě zahrnout genderové perspektivy do diskusí o ekologii a klimatických změnách. Jak muži, tak ženy, mají jedinečné pohledy a zkušenosti, které mohou přinést do dialogu o ochraně životního prostředí. Zabývání se těmito rozdílnými perspektivami může posílit naše porozumění problematice a vést k efektivnějším a inkluzivnějším řešením. Genderová nerovnováha může mít zásadní dopad na formování politik, strategií a opatření zaměřených na ochranu životního prostředí, různorodé perspektivy a zkušenosti jsou klíčové pro efektivní a spravedlivou ochranu naší planety.

Fakt, že věnovat se těmto tématům je důležité, potvrzuje i Index genderové rovnosti 2023. Součástí tohoto indexu byl také výzkum zaměřující se na sociálně spravedlivý přechod k Evropské zelené dohody (Green Deal) v České republice. Jeho hlavním cílem bylo analyzovat genderové postoje a chování veřejnosti vůči změnám klimatu, energetice, dopravě a rozhodování. Výzkum ukázal, že přemýšlení žen a mužů o otázkách ekologie a klimatických změn se liší. Muži a ženy vykazovali rozdílné postoje a chování v několika oblastech, jako je například, vyhýbání se živočišným produktům, vyhýbání se plastovým výrobkům na jedno použití, výběr šetrných produktů při domácích pracích, preference způsobů dopravy a další (EIGE, Gender Equality Index 2023). Rozhodla jsem se proto toto téma prozkoumat do hloubky a to za pomoci kvalitativního výzkumu, který zahrnoval polostrukturované rozhovory s mladými muži a ženami, kteří již vyrůstali ve světě, kde jsou ekologické problémy hojně diskutovány ve společnosti a médiích.

Práce je rozdělena do dvou hlavních částí – teoretické a praktické. V teoretické části představuji teorie a koncepty, jako jsou občanská společnost, hodnotový systém, klimatický žal a environmentální, ekologická a globální výchova. Hlavním stěžejním bodem teoretické části této bakalářské práce je kapitola zabývající se genderovými

postoji k problematice klimatických změn. Tato důležitá část práce obsahuje podkapitoly, které detailně analyzují genderové postoje vůči různým aspektům každodenního života, jako je například konzumace masa, doprava, správa odpadů, energetika a další relevantní témata. Teoretická část slouží jako základní rámec pro analýzu genderových aspektů v oblasti životního prostředí.

V praktické části jsou představeny výsledky zmíněného kvalitativního výzkumu. Hlavním výzkumným cílem této bakalářské práce je tedy zkoumat genderové postoje k ekologii a klimatickým změnám, s důrazem na genderově specifické aspekty vnímání, zájmu a péče o životní prostředí.

1.1 Občanská společnost

Občanská společnost hraje klíčovou roli v souvislosti s ekologií a klimatickými změnami, neboť představuje prostor pro aktivní účast jednotlivců, neziskových organizací a skupin, kteří sdílejí společné hodnoty a cíle v oblasti životního prostředí. V občanské společnosti nacházíme platformy pro diskuzi, vzdělávání a informovanost o ekologických otázkách, což vytváří informační základnu pro veřejnost. Jednotlivci a skupiny v občanské společnosti mohou vystupovat jako hlas pro životní prostředí a tlačít na vládní orgány, aby přijímaly a implementovaly ekologicky příznivá opatření. To napomáhá tlaku na změnu politik a praktik směrem k udržitelnějšímu a ekologičtějšímu chování. Celkově je tedy zkoumání role občanské společnosti v kontextu ekologie a klimatických změn klíčové pro pochopení, jak mohou jednotlivci a skupiny ovlivňovat a formovat udržitelné a ekologicky odpovědné společenské normy a politiky.

Definovat pojem občanské společnosti může být komplexní úkol, přesná definice a vymezení tohoto pojmu je často dosti obtížné. Pro potřeby mé bakalářské práce však není potřebné podrobovat občanskou společnost hluboké politologické analýze a hledat “nejpřesnější” definici tohoto pojmu.

Jednu z možných definic občanské společnosti nabízí definici britský politolog Gordona White: *„Občanská společnost je přechodnou oblastí umístěnou mezi státem a rodinou, která obsahuje organizované skupiny či sdružení, které jsou oddělené od státu, těší se jisté míře autonomie ve vztahu k státu a jsou vytvořené dobrovolně členy společnosti s cílem ochraňovat nebo rozšiřovat svoje zájmy, hodnoty nebo identity.“* (DUHA) Dle této definice, lze tedy říci, že občanská společnost je termín, který zahrnuje všechny organizace, jež na dobrovolné bázi spojují občany. Tuto definici lze také interpretovat jako aktivity občanů, jež operují mimo rámec státního aparátu a komerčního sektoru. Občanská společnost tak tedy představuje veřejný „prostor“. Tento “prostor” je zhmotňován skrze občanské organizace, sdružení, asociace, spolky a jiné, které vznikají díky iniciativě občanů a slouží k vyjádření jejich konkrétních zájmů v rámci společnosti jako celku.

Občanská společnost hraje klíčovou roli ve společnosti tím, že poskytuje důležité zpětné vazby politickým strukturám. Prostřednictvím těchto organizací občané upozorňují na aktuální problémy, které považují za naléhavé, například v oblasti životního prostředí. A

tímto způsobem donutí politiky, aby se těmito záležitostmi zabývali. (Metodologický portál RVP.CZ) Zásadním znakem občanské společnosti je, že všechny snahy občanů odrážejí jejich zájmy v souladu s principy právního státu. To znamená, že tyto snahy jsou v souladu s právně a ústavně zaručenými individuálními právy a svobodami.

Vyspělá a efektivní občanská společnost může tak prosazovat své zájmy a řešit problémy bez toho, aniž by se musely stát předmětem politického boje. (Metodologický portál RVP.CZ)

Po delší dobu se několik autorů specializujících se na občanskou společnost zaměřuje na to, že neziskové organizace sice tvoří společný celek, označovaný jako organizovaná občanská společnost nebo neziskový sektor, ale není to homogenní entita. Někteří autoři jdou tak daleko, že rozlišují různé typy občanské společnosti na základě charakteru neziskových organizací, které do nich spadají. Například Foley a Edwards (1996, cit. Frič, 2019) popisují občanskou společnost I. jako organizace poskytující welfare služby (sociální, zdravotní, vzdělávací), zatímco občanskou společnost II. tvoří zájmové organizace v oblasti sportu, kultury a rekreace. Hasenfeld a Gidron (2005, cit. Frič, 2019) rozšiřují tuto kategorizaci o advokační organizace, které dělí na občanskou společnost III.A, zahrnující tradiční advokační organizace (například odbory), a občanskou společnost III.B, kde se nacházejí nové advokační organizace reprezentující nová sociální hnutí. Cílem těchto kategorií je poskytnout nástroj pro analýzu vnitřní struktury občanského aktivismu. (Frič, 2019)

Frič (2019) dodává, že vytvoření obecně akceptované kategorizace neziskových organizací je pravděpodobně nemožné kvůli jejich velké rozmanitosti a specifikám, která jsou charakteristická pro jednotlivé země a regiony. Často se, ale používají dvoučlenné kategorizace neziskových organizací jako analytický nástroj: "servis" a "expressive", "self-oriented" a "community-oriented" nebo "advocacy" a "recreational". Frič (2019) označuje organizace nových sociálních hnutí, která se zabývají ochranou životního prostředí a práv zvířat, ochranou lidských a občanských práv jako „nové advokační organizace“

Občané a instituce v rámci životního prostředí

Každý dospělý občan má širokou škálu možností, jak podpořit ekologické iniciativy. Může se zapojit skrze aktivní dobrovolničení nebo poskytnutím finanční podpory určité nevládní organizaci zaměřené na ochranu životního prostředí. Dospělí občané mohou

věnovat svůj čas, energii a dovednosti prospěšným projektům v rámci nevládních ekologických organizací. To může zahrnovat účast na dobrovolnických akcích, jako jsou ekologické úklidové akce, zalesňování, osvětové workshopy nebo další environmentální projekty. Aktivní dobrovolničení nejenže přináší konkrétní přínos pro životní prostředí, ale také posiluje povědomí o ekologických otázkách a podporuje vzájemné porozumění mezi jednotlivci a přírodou. Druhou možností je finanční podpora. Dospělí občané, kteří mají omezený čas nebo se z jakéhokoli důvodu se nemohou aktivně zúčastnit, mohou alespoň přispět svými finančními prostředky těmto nevládním ekologickým organizacím. Tato finanční podpora umožňuje organizacím provádět výzkum, rozvíjet ekologické projekty, osvětové kampaně nebo lobby za ekologické politiky. Finanční podpora představuje cenný způsob, jak může jednotlivec aktivně přispět k posilování a udržitelnosti ekologických iniciativ. Další možností, jak lidé mohou projevit svou podporu ekologických iniciativ a dát najevo, zejména politikům, svůj zájem o životní prostředí je skrze účast na protestech, kde může sdílet své názory a bojují za ekologická práva, nebo mohou vyjádřit svůj postoj podepsáním petice.

Následně bych se chtěla věnovat nevládním organizacím lobujícím za životní prostředí. Nevládní ekologické organizace tedy tvoří klíčovou část demokratického společenství a hrají významnou roli při ochraně životního prostředí. Tyto organizace identifikují problémy, poukazují na porušení ekologických zákonů, navrhují inovativní přístupy k ochraně a často bývají označovány jako „zelené“ skupiny. (Moldan, 1997) V naší zemi existuje mnoho takových organizací. K těm nejvlivnějším v České republice patří: Český svaz ochránců přírody, Hnutí Duha, Greenpeace Česká republika, Arnika, Děti Země, Oživení.

Tyto skupiny jsou v jádru sociálními hnutími. Sociální hnutí bývají v sociologii charakterizována různými způsoby; v českém kontextu se často používá tzv. syntetická definice sociálních hnutí, kterou zavedl Diany: Sociální hnutí je *“Sítí neformálních interakcí mezi pluralitou individuí, skupin nebo organizací angažovaných v politických nebo kulturních konfliktech na základě sdílené kolektivní identity”* (Znebejánek 1997, s.27, cit. Kolářovou 2009, s. 22). Anthony Giddens definuje sociální hnutí jako *“kolektivní snahu o prosazení společného zájmu nebo dosažení společného cíle prostřednictvím kolektivní akce mimo sféru etablovaných institucí”* (Giddens 1999, s.480 cit. Kolářovou 2009, s.22)

Sociální hnutí tedy vytvářejí sítě interakcí mezi jednotlivci, skupinami nebo organizacemi, kteří mají společný zájem, tedy kolektivní identitu. Tato sdílená kolektivní identita je hnací silou, která motivuje členy k zapojení do politických nebo kulturních konfliktů. Jejichž cílem je prosazovat jejich společný zájem, hodnoty a cíle.

Modernizace, resp. profesionalizace občanské společnosti je úzce spojená s individualizací občanské participace. Trend individualizace občanských aktivit byl dobře popsán Hustinxem a Lammertynem (2003, 2004 cit. Frič, 2019), kteří hovoří o vzestupu tzv. reflexivních dobrovolníků. Tito dobrovolníci jsou odlišní od tradičních kolektivně orientovaných dobrovolníků a kladou důraz na individuální angažovanost v konkrétních projektech a dosažitelných výsledcích. Reflexivní dobrovolníci nechtějí být vázáni na organizace formou členství, upřednostňují autonomii a vyvíjejí tlak na flexibilitu neziskových organizací. Trend individualizace se projevuje i v nástupu nových forem aktivismu, jako jsou tzv. "political consumers" neboli političtí spotřebitelé, kteří z ideologických důvodů buď bojkotují, nebo podporují nákupy určitého zboží. Tito občané praktikují etické nakupování a svými penězi vyjadřují své názory na veřejné záležitosti. Jedním z konkrétních příkladů, kde političtí konzumenti vyvinuli nátlak na firmu a tím ovlivnili její produktovou politiku, je kampaň proti používání palmového oleje. Mnoho spotřebitelů a environmentálních aktivistů začalo bojkotovat produkty obsahující palmový olej, protože jeho intenzivní produkce byla spojována s odlesňováním tropických deštných pralesů a negativními dopady na biodiverzitu. Jednou z nejznámějších kauz bylo spojení společnosti Nestlé s používáním palmového oleje ve svých výrobcích, což vyvolalo kritiku a nátlak od politických konzumentů a environmentálních skupin. Aktivisté a spotřebitelé vytvořili online petici, šířili informace na sociálních médiích a vyzývali k bojkotu produktů obsahujících palmový olej. (Patočka, 2017)

Další skupinou individualizovaných aktivistů jsou "virtuální aktivisté" nebo kyberaktivisté, kteří využívají sociální sítě, zapojují se do internetových diskusí, píšou mobilizační e-maily, blogují nebo podcastují. (Micheletti et al. 2004, Scammell 2000 cit. Frič, 2019). Například Vivian Nabisere iniciovala kampaň zaměřenou na osvětu o klimatické krizi a ekologických problémech. Její činnosti zahrnovaly vytváření průzkumů a sdílení informací o vlivu člověka na životní prostředí prostřednictvím různých sociálních médií, jako jsou WhatsApp a telegramové skupiny. Během kampaně vytvořila online kampaň s hashtagem #plastic_should_be_extinct, kde po dobu 14 dní

sdílela informace o nebezpečí plastového odpadu a podporovala úsilí o sdílení informací pro široký dosah. Výsledky průzkumů ukázaly nedostatek informací o životním prostředí u průměrné osoby, což posílilo její odhodlání šířit povědomí o problémech životního prostředí, zejména v oblasti likvidace plastů. (Cyber activism for Environmental Awareness, TUNZA Eco Generation, Nabisere, 16.2. 2022. <https://tunza.eco-generation.org/ambassadorReportView.jsp?viewID=57077>)

Tyto formy aktivismu reflektují moderní trendy a rostoucí význam sociálních médií v ovlivňování veřejného mínění a zapojování jednotlivců do občanské participace. Moderní trendy ovlivňují i neziskové organizace, které čelí výzvám spojeným s tlakem na flexibilitu a autonomii.

V posledních letech, s rostoucím počtem uživatelů sociálních médií, výzkum dokumentuje, jak neziskové organizace využívají sociální média pro strategie v oblasti obhajoby zevnitř i zvenčí, mobilizaci zdrojů, a obhajobu občanských práv a aktivismus. Většina odborníků se obvykle shoduje na tom, že využití sociálních médií neziskovými organizacemi může usnadnit obhajobu politiky. Jak zdůrazňují Te'Eni a Young (2003, cit. Yang, Liu, 2023), správné využívání komunikačních technologií umožní neziskovým organizacím fungovat jako důvěryhodní prostředníci a pomoci lidem zvládat komplexní informace na sociálních médiích. Výzkum od Aimei Yanga a Wenlina Liu (2023) zdůrazňuje význam sociálních médií pro neziskové organizace. Ukazuje, že sociální média výrazně ovlivňují získávání symbolického a politického kapitálu těchto organizací prostřednictvím efektivní obhajoby na online platformách. Tato efektivní interakce na sociálních médiích umožňuje neziskovým organizacím účinně budovat vztahy, zvyšovat viditelnost a získávat podporu pro své politické cíle. V důsledku toho se sociální média stávají klíčovým nástrojem pro neziskové organizace, posilujícím jejich vliv a úspěch v oblasti politiky a symboliky.

1.2 Hodnotový systém

Dle Rokeache (1973, s. 3 cit. Křeménková, 2015, s.19) je hodnota, „*trvalejší přesvědčení, že konkrétní způsob chování nebo konečný stav existence je osobně a společensky výhodnější či přijatelnější než jiné možné způsoby chování, nebo koncové stavy existence*“. Hodnoty tak mohou být chápány jako poměrně konstantní osobnostní přesvědčení, těsně spojená s postoji, cíli a chováním. V důsledku toho mají zásadní vliv na životní rozhodnutí a volby jednotlivců.

Hodnoty odkazují na obecné principy toho, co je považováno za morální a sociálně žádoucí, sloužící jako normy, které nám pomáhají regulovat a posuzovat vlastní chování i chování ostatních (Hayesová, 1998 cit. Křeménková, 2015, s. 21). Podobně definují hodnoty i Cakirpaloglu (2004, cit. Křeménková, 2015, s. 19) a Moraru s Morarovou (2014 cit. Křeménková, 2015, s. 19), kteří předpokládají, že hodnoty představují relativně stabilní a trvalou strukturu osobnosti, klíčovou pro lidský rozvoj z hlediska individuálního, sociálního a historického. Tato struktura zahrnuje kognitivní, emocionální, hodnotící, sociální, kulturní a duchovní složky. (Křeménková, 2015)

Křeménková (2015) popisuje, že hodnoty podle Rokeacha (1973) můžeme rozdělit do dvou hlavních skupin:

- instrumentální hodnoty: týkající se toho, jak se chováme, odrážejí vlastnosti a chování považované za společensky žádoucí.
- terminální hodnoty: vztahující se k žádoucímu (nebo idealizovanému) konečnému stavu existence nebo způsobu života.

Jak lidé uspořádávají tyto hodnoty, může ovlivnit jejich postoje a chování. Čím důležitější je pro člověka daná hodnota, tím víc se bude snažit dosáhnout cílů spojených s touto hodnotou.

Možným příkladem instrumentální hodnoty tak může být třeba "udržitelný životní styl". Tato hodnota zdůrazňuje společensky žádoucí chování spojené s ekologickou udržitelností. Lidé, kteří tuto hodnotu oceňují, se budou snažit minimalizovat svůj ekologický otisk tím, že budou recyklovat, šetřit energií nebo preferovat ekologicky šetrné produkty. Příklad terminální hodnoty může být například "ochrana biodiverzity". Tato hodnota vyjadřuje touhu po konečném stavu existence, kde je příroda bohatá na rozmanitost života. Lidé s touto hodnotou se mohou angažovat v aktivitách, které podporují ochranu druhů, zachování přírodních ekosystémů a udržení biologické rozmanitosti pro budoucí generace.

Křeménková (2015) zdůrazňuje, že hodnoty mohou být chápány různými způsoby. Mohou vyjadřovat vnitřní pochopení toho, co je společensky žádoucí. To jsou hodnoty, které se člověk učí z kultury a společnosti, ve které žije a jsou sdílené s ostatními lidmi ve společnosti. Dle Meeka (1965) jsou pro jednotlivce kultura a společnost, hlavním zdrojem hodnot. Taktéž mohou být považovány za to, co považujeme za důležité, nebo dokonce jako faktory ovlivňující motivaci, potřeby a přesvědčení. Lze je taky vnímat jako sklony dávat přednost některým věcem před jinými nebo jako spojení mezi

abstraktními kategoriemi, které obsahují silné emocionální prvky. Další možností je vidět hodnoty jako atributy, které formují, jak si lidé definují sami sebe, a hrají důležitou roli v jejich představě o sobě. (Křeménková, 2015) Toto jsou hodnoty získané z vlastních zkušeností, které poskytují jedinečné hodnoty, které se neustále vzájemně ovlivňují a integrují v dynamickém hodnotovém systému jednotlivce. (Meek, 1965) Podle Hulákové (1974) hraje dialektika společenských vztahů, včetně vlastnictví a politiky, a vztahů k přírodě klíčovou roli ve formování hodnotových systémů v každé konkrétní společnosti. V dnešní době má vědeckotechnický rozvoj zásadní vliv na hodnotové vědomí, což nejenom dynamizuje ostatní faktory, ale také mění dialektiku společenských vztahů a vztahů společnosti k přírodě. To pak ovlivňuje samotnou podstatu a orientaci hodnotových systémů ve společnosti.

Hodnoty jednotlivce jsou uspořádané ve formě hierarchie a tvoří tak jeho jedinečný hodnotový systém, který ovlivňuje, jak vnímá a reaguje na okolní svět. Tento systém se projevuje v chování, myšlení a emocích jednotlivce. Vnitřní procesy, jako jsou pocity a myšlení, jsou formovány na základě těchto hodnot, stejně jako vnější aktivity, včetně každodenního chování a rozhodování. Cílem jedince je uspokojovat různé potřeby a interpretovat výsledky v různých situacích, což vede k vytváření složitého a jedinečného hodnotového systému. Celkovým výsledkem je komplexní síť, která odráží individuální perspektivu každého jednotlivce na svět kolem něj. (Meek, 1965) Na základě tohoto textu lze říci, že když si během našeho života přivlastníme hodnotu ekologicky šetrného chování, začneme si postupně uvědomovat vliv našich rozhodnutí na životní prostředí. To bude mít vliv na naše chování, které budeme směřovat směrem k udržitelnému ekologickému jednání našeho žití. Tímto způsobem bude uspokojována potřeba chovat se ohleduplně k životnímu prostředí. Ekologické chování se tak stane klíčovým prvkem naší hodnotové hierarchie. Emoce spojené s odpovědným jednáním vůči planetě, jako jsou pocity hrdosti nebo radosti z pozitivního dopadu, pak posílí význam ekologického chování v našem osobním hodnotovém systému.

Meek (1965) uvádí, že hodnoty mohou být systematicky předávány a vyučovány, což by mohlo zvýšit účinnost a cennost vzdělání pro jednotlivce i společnost. Hodnoty, které by měly být vyučovány, vznikají z osobních zkušeností jednotlivce ve spojení se světem, který prožívá. Hodnotový systém každého jednotlivce je otevřený a správné hodnoty nejsou známy předem, ale musí být realizovány v existenci. Křeménková (2015) pak

doplňuje tuto myšlenku tím, že zdůrazňuje, jak je důležité chápat hodnoty nejen na individuální úrovni, ale také v širším kontextu společnosti a institucí.

Studium hodnot chápe environmentální chování jako vyjádření forem vztahů vytvořených mezi prostředím a kulturním kontextem. Studie od José A. Coralisa a Jaime Berenguer (2000) používá hodnoty jako popisovače způsobu vnímání světa a zacházení s ním, jako měřítko s výrazně emocionálním charakterem. Tato studie zkoumá vliv hodnot na environmentální chování. Zaměřuje se na koncept altruismu jako klíčový faktor, který ovlivňuje chování související s životním prostředím, jako je recyklace, úspora energie nebo politické aktivity na ochranu životního prostředí. Celkově tato studie (Coralisa a Berenguer, 2000) podporuje názor, že environmentální chování není pouze otázkou osobních postojů, ale také interakce mezi osobními přesvědčeními a vnímanými situačními faktory. To může přispět k lepšímu porozumění intrapersonálních a interpersonálních rozdílů v environmentálním chování a také k pochopení, jak fyzické prostředí může ovlivňovat tvorbu a udržování postojů a chování týkajícího se životního prostředí.

Hodnotový systém z genderové perspektivy

Navzdory více než století výzkumu zůstávají psychologové rozdělení ohledně toho, zda jsou muži a ženy nevyhnutelně psychologicky a morálně odlišní. Existují tak teorie stabilních rozdílů mezi pohlavími a teorie bez jasných a stabilních genderových rozdílů. Ráda bych zde oba pohledy krátce uvedla. Nejprve se zaměřím na teorie esencialistické a teorie učení rolím. Tyto teorie umisťují původ rozdílů mezi pohlavími do evoluce jednotlivce, biologie nebo socializace. Předpokládají, že pohlavím specifické vlastnosti jsou odvozeny z vnitřních nebo socializovaných rozdílů a jsou vnímány jako předvídatelné, vnitřní (nebo internalizované) a trvalé charakteristiky, které formují způsoby myšlení, soudění, vztahování se a bytí (Deaux a Major 1990; Mednick 1989 cit. Prince- Gibson a Schwartz, 1998). Mezi tyto teorie patří tradiční a moderní psychoanalytické teorie, kulturní feminismus, feministická teorie stanoviska, evoluční psychologie a teorie sociálních rolí. Tyto teorie naznačují podobné hypotézy o stabilních rozdílech mezi pohlavími v hodnotových prioritách. Obecně lze říci, že tyto teorie tvrdí, že existují rozdíly mezi muži a ženami, přičemž ženy jsou více zaměřené na vztahy, expresivní a komunální, zatímco muži jsou více autonomní, instrumentální a agentní. Tyto rozdíly v motivech a orientacích mužů a žen jsou pravděpodobně odraženy ve svých hodnotových prioritách. Teorie stálých rozdílů byly kritizovány za nedostatečnou

pozornost věnovanou sociopolitickým nerovnostem mezi muži a ženami a za podporu falešného universalismu a ahistorické představy o ženách. Existence významných a replikovatelných genderových rozdílů byla zpochybňována, zejména feministickými empiriky, které argumentují, že psychologické genderové rozdíly častěji spadají do rozmezí blízkého nuly, než jsou efekty v jiných oblastech psychologie. (Prince- Gibson a Schwartz, 1998)

Oproti tomu konstrukcionistické/interakcionistické teorie tvrdí, že existuje genderově specifické chování pouze v situacích, kde je sociálně vnímáno v rámci genderových vzorů. Tato perspektiva zdůrazňuje flexibilitu chování spojeného s pohlavím a vnímá gender jako dohodu v sociálním interakčním prostoru. Chování získává genderový charakter prostřednictvím individuální a sociální konstrukce, ovlivněné faktory jako jsou aktéři interakce, očekávání od sebe a od ostatních a možnost sankcí za odchýlení od očekávaných genderových rolí. Tato teorie naznačuje, že rozdíly v chování závisí na interpretaci prvků ve specifické situaci, a nepředpokládá stabilní genderové rozdíly ve struktuře hodnot. (Tamtéž)

Celkově lze konstatovat, že empirický výzkum zaměřený na gender a hodnoty přináší rozporuplné výsledky. Starší studie, které zkoumaly široké spektrum hodnot, podporovaly existenci stabilních genderových rozdílů. Naopak novější studie, analyzující užší soubory hodnot v homogenních skupinách vzdělaných osob s vysokým sociálně-ekonomickým statusem, nacházely minimální, či žádné významné nebo konzistentní rozdíly v hodnotách. Prince-Ginson a Schwartz (1998) tvrdí, že nesrovnalosti ve výsledcích výzkumu mohou být vysvětleny charakteristikami konkrétních populací a vybraných hodnot. Je také možné, že empirická literatura nadhodnocuje rozdíly kvůli předpokládané tendenci publikovat studie, které zamítají nulovou hypotézu v oblasti genderu (Prince- Gibson a Schwartz, 1998).

Studie provedená Eettou Prince-Gibson a Shalomem H. Schwarzem (1998) zkoumá, zda existují rozdíly mezi muži a ženami v hodnotách, které považují za klíčové principy svého života, tedy v jejich hodnotových prioritách. Vedle toho se také zajímá o to, zda muži a ženy sdílí podobné vnímání důležitosti různých hodnot, tedy o jejich hodnotovou strukturu, kterou implicitně uznávají. Důležitost hodnoty se projevuje ve vzoru empirických souvislostí s ostatními hodnotami a lze ji odvodit z pozice hodnoty ve struktuře vztahů mezi všemi hodnotami (Rokeach 1973; Schwartz 1992 cit. Prince-Gibson a Schwartz, 1998). Hlavním zjištěním této studie je, že hypotézy o genderových

rozdílech v hodnotových prioritách nebyly podpořeny. Ani při zkoumání vlivu psychosociálních faktorů jsme autoři nenašli žádné rozdíly. Tato studie tak odporuje teoriím, které předpokládají stabilní genderové rozdíly, a spíše podporuje perspektivu interakcionistické teorie, která klade důraz na konstruktivistické procesy.

Z propojení výsledků studií od Coralisi a Berenguera (2000) a Prince-Gibson a Schwarze (1998) by se dalo říci, že environmentální chování není závislé na genderové identitě nebo genderově specifických hodnotách. První studie ukázala, že konflikt mezi osobními dispozicemi a situacionálními podmínkami ovlivňuje ekologické chování, přičemž morální povinnost hraje rozhodující roli pouze v situacích nízkého konfliktu. To naznačuje, že genderové rozdíly v osobních postojích nemají klíčový vliv na environmentální chování. Druhá studie, která se zaměřila na genderové rozdíly v hodnotových prioritách, nenalezla podporu pro hypotézy o stabilních genderových rozdílech. Místo toho naznačuje, že genderové rozdíly v hodnotách mohou být formovány interakcí osobních přesvědčení s vnímanými situacionálními faktory. To znamená, že gender není determinantem vytváření hodnotového systému a jeho projevu v chování.

Celkově lze tedy konstatovat, že environmentální chování a hodnotový systém nejsou pevně svázané s pohlavím, a že rozdíly v chování a hodnotách mohou být lépe vysvětleny složitými interakcemi mezi osobními faktory a situací než pevnými genderovými kategoriemi.

1.3 Genderové postoje ke změně klimatu

Genderové postoje k ekologii představují klíčový prvek v mé bakalářské práci, která se zabývá rozdíly v postojích mezi muži a ženami v souvislosti s životním prostředím a klimatickými změnami. Tato kapitola hraje rozhodující roli při odhalování podstaty genderových vzorců v chování a vnímání ekologických otázek. Zaměřuji se na sedm klíčových aspektů: genderové rozdíly ve spotřebním chování, konzumaci masa jako genderový signifikátor, gender a zero waste, genderové rozdíly v dopravním chování, genderové rozdíly ve správě odpadů, gender a energetika v domácnostech a fenomén klimatického žalu. Tato analýza pomůže lépe pochopit a popsat konkrétní rozdíly v genderově podmíněných postojích k otázkám životního prostředí.

Genderové rozdíly ve spotřebním chování

Spotřební chování je komplexní proces ovlivněný různými faktory, mezi nimiž hraje významnou roli i gender. Nákupní rozhodovací proces není pouze pragmatickým sčítáním vlastností výrobků a cen, ale také je formován sociokulturními faktory, stereotypy a očekáváními spojenými s pohlavím. Genderové rozdíly ve spotřebním chování mohou ovlivňovat preference, vnímání hodnoty produktů, a dokonce i způsoby komunikace s reklamou a obchodními strategiemi. Já se ve své práci omezím na zkoumání vztahu mezi genderem a spotřebním chováním.

Brown (2008) na základě svých zkušeností rozlišuje dva styly nákupního chování – maskulinní a femininní. Maskulinní nakupování je rychlé, urputné a soustředěné. Femininní styl nakupování je pečlivé, rozvážené, vypočítavé a rozumné. Ačkoli většina mužů nakupuje maskulinním způsobem a majorita žen femininním. Dodává, že značná menšina mužů projevuje při nákupu chování, které bychom obvykle přisoudili ženám, a naopak.

Brown (2008) však poukazuje na to, že termín "nakupování" nese pro muže a ženy výrazně rozdílné konotace. Když muži vyjadřují nenávisť k nákupům, často se omezuje na nákupy oděvů, módy, nebo obuvi. Naopak, nakupování knih, CD, počítačových her, a různých přístrojů je pro většinu mužů vnímáno jako odlišná kategorie. Pro tyto aktivity často používají jiné termíny, jako jsou "koníčky", "zábava", "práce" nebo "investice". Ve skutečnosti tak i většina mužů, kteří tvrdí že nenávidí nakupování, věnují nakupování obrovské množství času, a jejich přístup k nákupům může kopírovat klasický "femininní" styl. Když mluví ženy o nakupování odkazují na oblečení, kosmetiku či šperky, protože jde o kategorie, které zbožňují. Když dojde na kupování například CD, knih, počítačových her nebo přístrojů, jsou ve svém celkovém přístupu mnohem „maskulinnější“. (Brown, 2008). Jedním z výsledků ze studie provedené Meyers-Levy a Loken (2015) vyplývá, že ve srovnání s ženami mají muži pravděpodobně rádi propagace, které prospívají pouze jim samým, utrácejí více peněz na zvýšení svého postavení při nákupu s ostatními, upřednostňují efektivnější online nakupování. Naopak ženy více než muži upřednostňují alokace zdrojů na základě rovnosti, které prospívají jak jim samým, tak ostatním, projevují větší povědomí o tom, jak jejich činy ovlivňují ostatní, jsou citlivější k reklamním apelům zaměřeným na pomoc ostatním (nejen lidem ve své vlastní skupině), dávají přednost sociálně a smyslově bohaté atmosféře tradičního nakupování, upřednostňují personalizované, avšak neviditelné programy věrnosti.

S narůstající socioekonomickou úrovní populace se zvyšuje zájem nakupujících o komplexní informace týkající se nabízených produktů. Zájem není zaměřen pouze na složení výrobků, ale rovněž na jejich původ, výrobce, pracovní podmínky, distribuci zisku a prospěch pro všechny zúčastněné subjekty od výroby až po prodej finálního výrobku. Tato reflexe však může vznikat až v okamžiku, kdy jednotlivec nemusí vážit každou korunu a může si dovolit věnovat pozornost kvalitě a hodnotit různé aspekty spojené se zbožím. (Vošmik, 2017)

Gender a energetika v domácnostech

V oblasti energetických praktik v domácnostech nacházíme komplexní procesy ovlivněné různorodými faktory, z nichž gender hraje významnou roli. Každodenní rozhodování týkající se využívání energie není pouhým technickým hodnocením charakteristik spotřebičů a nákladů, ale je také očekáváními spojenými s pohlavím. Rozdíly v genderových rolích mohou ovlivňovat, jaké postavení ženy a muži zaujímají v těchto energetických praxích, a mohou také formovat jejich vnímání a způsoby interakce s energetickými technologiemi a inovacemi. V mé práci se zaměřím na zkoumání tohoto vzájemného vztahu mezi genderem a energetickými praktikami v domácnostech.

Dům stále představuje jedno z nejvíce genderově specifikovaných prostorů a funguje jako místo pro spoluutváření a reprodukci genderově specifikovaných praktik a materiálů, a to jak v globálním Severu, tak v Jihu (Khalid, Razim, 2022). Low a Lawrence-Zúniga (2003 cit. Kahlid, Razem, 2022) definují genderově specifikované prostory jako *"konkrétní místa, do kterých kultury investují genderové významy, místa, kde se vyskytují praktiky diferencované podle pohlaví, nebo prostředí, která jsou strategicky využívána k utváření identity a produkci a reprodukci asymetrických genderových vztahů a autority"* (Low, Lawrence-Zúniga, 2003, s. 7, Khalid, Razem, 2022, s.2).

Výzkum od Khalid a Razem (2022) ukazuje, že energie a využívání prostoru (v domácnostech) jsou zapleteny do genderových domácích praktik třemi způsoby:

- 1) závislost spotřeby energie žen na prostorových možnostech bytových komplexů v genderově rozděleném soukromém/veřejném prostoru,
- 2) ženy jako hlavní provozovatelky energetické flexibility a řízení poptávky v domácnosti,

3) rozmanitá a diferencovaná agentura žen v rolích manželek, matek, pečovatelek, matek a snach, generátorek příjmu a hospodyněk.

V oblasti urbanismu je navzdory důrazu na ekonomické osamostatňování žen a jejich zapojení do pracovního trhu omezeně věnována pozornost tomu, jak se genderové role a odpovědnosti projevují na průsečíku domácích praktik, energetiky a využívání prostoru. Kromě toho se většina energetických politik opírá o technoekonomické modely efektivity, v nichž spočívá odpovědnost za energetické přechody na jednotlivcích, aby učinili „racionální volby“ (Moeen et. al. 2016 cit. Khalid, Razem, 2022). Taková individualizovaná pojetí energie zakrývají sociokulturně zakořeněnou povahu energie v každodenních rutinách a praktikách a přehlížejí její distribuční dopady na gender. (Khalid, Razem, 2022)

Khalid a Razem (2022) provedli výzkum zaměřený na energetické využívání domácností ženami v Láhauru, Pákistánu, Ammánu a Jordánsku. Tímto výzkumem se autorky snaží vyplnit mezeru ve srovnávacích analýzách týkajících se genderu a energie, zejména v globálním Jihu. Výsledky svého výzkumu prezentují ve třech sekcích: genderově podmíněné využívání prostoru v praxi, genderově podmíněné využívání technologií v domácích energetických praktikách a agentura žen v genderově podmíněných domácích praktikách. Ke každému z těchto okruhů, považuji za vhodné uvést konkrétní příklad, pro lepší ilustraci toho, jak může gender ovlivňovat energetické využívání.

Genderově podmíněné využívání prostoru je podle Pink (2020, cit. Khalid, Razem, 2022) silně ovlivněno materiálním a prostorovým prostředím. Architektonické prvky v domácnostech nejsou pouze estetickými průvodci, ale aktivně formují interakce žen s prostředím a spotřebu energie. Umístění a design těchto prvků mohou ovlivnit využívání elektrické energie a pohyb žen v domově. Například, pokud okna komplikují zabezpečení soukromí, některé ženy se spoléhají na umělé osvětlení a klimatizaci, což zvyšuje spotřebu energie. Tato závislost na technologiích závislých na energii může ovlivnit energetickou udržitelnost domácnosti. Architektonické prvky tak hrají klíčovou roli v genderové dynamice domácností, což zdůrazňuje potřebu zohlednit genderové aspekty v diskuzích o urbanismu, architektuře a energetické udržitelnosti (Khalid, Razem, 2022).

Genderově podmíněné využívání technologií v domácích energetických praktikách: V Láhauru, kde existují rozšířené domácnosti a podpora domácích pomocníků, mají ženy

tendenci být orientovány na méně energeticky náročné praktiky. Vzhledem k dostupnosti podpůrných systémů mohou preferovat efektivní a tradiční způsoby vykonávání domácích prací, což může vést ke snížené spotřebě energie. Naopak v Ammánu, kde je podpora od rodiny a domácí pomocníci méně konzistentní, pracující ženy sáhnou po časově úsporných, ale energeticky náročnějších praktikách při úklidu a praní. Tato volba může být motivována snahou o úsporu času a zvládnutí náročných pracovních podmínek, což vede ke zvýšené spotřebě energie. Rozdíly ve vzorcích využívání energie žen jsou tedy formovány i skrze existující sociokulturní a historické kontexty, stejně jako dostupnost podpůrných struktur v domácnostech. (Khalid, Razem, 2022)

Agentura žen v genderově podmíněných domácích praktikách: Zatímco hlavní rozhodování v domácnosti je na starosti mužů, ženy hrají klíčovou roli v hospodaření domácnosti a využívání technologií v praktikách spojených s vařením, úklidem, praním a péčí o děti. Ženy se tak v domácnostech stávají strategickými aktérkami v řízení energetických technologií. Politika však často selhává v uznání žen jako hlavních akterek při řešení otázek domácí spotřeby energie. Přestože muži i ženy projevují opatrnost při omezení spotřeby, existují genderově podmíněné rozdíly. Tyto genderové tendence mohou ovlivnit ekologické chování, přičemž ženy jsou vnímány jako více angažované a odpovědné za praktiky šetřící energii. (Khalid, Razem, 2022)

Genderové rozdíly ve správě odpadů

Růst správy a recyklace tuhých odpadů a odpadních vod většinou městských oblastí způsobuje obavy ohledně veřejného zdraví a poškozování životního prostředí. Zlepšení efektivity iniciativ v oblasti likvidace odpadů je možné prostřednictvím zohlednění rozdílů a nerovností mezi pohlavími, spolu s důrazem na důležitost ekologického jednání. Dále mohou projekty likvidace odpadů poskytnout podporu ženám, zejména pokud mají odpovědnost za likvidaci odpadů, a tím zjednodušit jejich celkovou pracovní zátěž prostřednictvím lepšího rodinného zdraví. Tato podpora nejenže přispívá k rovnováze v domácnosti, ale také vede k efektivnějšímu a důkladnějšímu nakládání s odpady, což přináší výhody pro celou komunitu.

Genderové rozdíly a nerovnosti mohou ovlivnit různé aspekty nakládání s odpady. Domácí povinnosti spojené s odpady a jejich likvidací jsou často spojovány s ženami, které primárně nesou odpovědnost za úklid, přípravu jídla, rodinné zdraví, praní a domácí údržbu. Toto může ovlivnit jejich vnímání odpadů a způsob nakládání s nimi,

což se může lišit od mužů. Rozdíly mohou vznikat i v definicích odpadu a ve způsobech jeho likvidace. Dále, ženy nemají vždy stejný vliv na rozhodování o rodinných financích, což může omezovat jejich schopnost investovat do likvidace odpadu, a také mají méně volného času kvůli vyšší pracovní zátěži. To může vést k odlišným prioritám v nakládání s odpadem. Rozdíly se mohou projevovat i v oblasti veřejného zdraví a environmentálních standardů, což ovlivňuje rozhodování o likvidaci odpadu. Navzdory tomu, že ženy jsou často aktivní na místní úrovni, muži mají častěji přístup k institucím, které určují priority v oblasti likvidace odpadu, což může zanedbávat potřeby a preference žen, pokud nejsou přijata konkrétní opatření k zajištění jejich účasti. (Woroniuk, Schalkwyk, 1998, s.1) Porozumění těmto genderovým rozdílům je klíčové pro navrhování efektivních a spravedlivých odpadových politik a programů, které budou respektovat různorodé potřeby a perspektivy mužů a žen. Woroniuk a Schalkwyk (1998) však upozorňují, že je potřeba tyto obecné otázky prozkoumat i s jinými proměnnými než je pouze gender. Kromě genderových rozdílů budou faktory jako věk, třída, rasa nebo náboženství ovlivňovat reakce lidí na odpad a jejich schopnost zapojit se do iniciativ. Participativní metody mohou přispět k porozumění dynamice genderové rovnosti a k navrhování opatření citlivých k genderovým otázkám.

Autoři rovněž zdůrazňují, že problémy a nerovnosti v oblasti genderové rovnosti jsou zjevné i při lokalizaci odpadu. Nedostatečné zohlednění genderových aspektů při rozhodování o tom, kde umístit odpad, může vést k problémům a nerovnostem. Tyto situace autoři ilustrují na konkrétních příkladech. Sběr a recyklace odpadu jsou ovlivněny genderovým dělením práce a zdroji, což ovlivňuje účast domácností v těchto programech. Genderově citlivé iniciativy by měly adresovat specifické překážky, kterým ženy čelí v oblasti recyklace a sběru odpadu. Komunikace a vzdělávací programy v oblasti životního prostředí by měly cílit na konkrétní skupiny, jako jsou muži a ženy, a reflektovat jejich různé role a odpovědnosti. Zvýšení kapacity místních orgánů angažovaných v kanalizaci a likvidaci odpadů, zahrnující genderovou analýzu, je klíčové pro zlepšení dodržování programů a efektivní uspokojení potřeb žen. Konzultační procesy musí explicitně zohlednit schopnost účasti jak žen, tak mužů, a řešit překážky spojené s časem a místem konání setkání. (Woroniuk, Schalkwyk, 1998) Autoři uvádí studii od Mehra et. al. (1996, cit. Woroniuk, Schalkwyk, 1998), která zaznamenala dobře organizovaný systém sběru, obchodu a recyklace odpadu ve městě Hochiminh, který je charakterizován výrazným rozdělením pracovních úkolů podle

pohlaví. Tento systém zahrnoval: Přenosná kupní místa v domácnostech (výhradně ženy), která nakupují tuhé odpadní produkty od domácností; škálu malých, středních a velkých obchodníků (muži), kteří nakupují odpad od kupujících; prostředníky, kteří spojují obchodníky s recykléry; a recyklační nebo výrobní jednotky vedené muži, které transformují produkty určené k prodeji spotřebitelům. Autoři považují tento systém za velmi vhodný a efektivní, a to protože toto rozdělení pracovních úkolů má důsledky jak pro možnosti žen účastnit se v tomto odvětví, tak pro úředníky hledající způsoby, jak systém vylepšit.

Grieser a Rawlins (1996, cit. Woroniuk, Schalkwyk, 1998) provedli studii, která zkoumala postoje, znalosti a praktiky městských domácností v souvislosti s likvidací pevných odpadů. Mezi zkoumané otázky patřila relativní důležitost tuhého odpadu v rámci problémů ve společnosti, návratnost nákladů a strategie oslovení cílových skupin. Zjištění týkající se genderových rozdílů zahrnovala následující: Většina respondentů uváděla, že muži v páru nejvíce přispívají k celkovým nákladům domácnosti, především v oblasti platby elektřiny. V důsledku toho muži více platili za službu sběru odpadu, pokud byla tato služba financována přírůžkou na elektřině. Zajímavým aspektem bylo, že ve středních třídách platilo fakturu za elektřinu více žen (13 %) než ve třídách nižších (6 %). Ve většině domácností (88 %) byly ženy zodpovědné za třídění odpadu. Muži a ženy obecně vnímali různě četnost likvidace odpadu, vzdálenost ke sběrným místům a čas vynaložený na tuto činnost. Muži považovali likvidaci odpadu za časově náročnější než ženy. Muži také častěji uváděli pravidelnost a nízké náklady pilotního systému jako důvody své spokojenosti se službou. Naopak, více žen než mužů věřilo, že městský systém sběru odpadu je účinnější a důvěryhodnější, ale zároveň dražší než soukromý systém. Tato preference byla potvrzena i v preferenci mužů k soukromému systému sběru odpadu (Grieser a Rawlins, 1996, cit. Woroniuk, Schalkwyk, 1998, s. 2).

Tato zjištění mají klíčový význam, neboť poskytují hluboký pohled do genderových odlišností a preferencí, pokud jde o nakládání s odpady. Porozumění těmto rozdílům lze efektivně využít při tvorbě a provádění programů likvidace odpadu, které lépe vyhovují potřebám a preferencím obou pohlaví. Tímto způsobem mohou být tyto programy nejen efektivnější, ale také více ekologické, protože by umožňovaly větší účast na recyklačních iniciativách. Vytváření programů, které bere v úvahu genderové aspekty, může také podporovat rovnost a zapojení obou pohlaví v ekologických aktivitách.

Zohlednění různých preferencí může vést k širšímu přijetí ekologických opatření a zvýšení účasti obou pohlaví v procesu nakládání s odpady. Celkově může tato informace posílit efektivitu ekologických iniciativ a přispět k vytváření udržitelnějších odpadových systémů, které jsou více v souladu s potřebami a očekáváními komunity.

Genderové rozdíly v dopravním chování: zkoumání environmentálních aspektů

Briscoe et. al. (2019) uvádí, že dopravní chování představuje třetí oblast environmentálního chování mimo soukromé a veřejně aktivistické chování, která zůstává nedostatečně zkoumaná, zejména s ohledem na to, kolik přispívá doprava k emisím skleníkových plynů na celosvětové úrovni.

Předchozí výzkumy ukazují, že ženy mají větší pravděpodobnost, že využívají veřejnou dopravu, méně často používají auta než muži, a celkově najezdí kratší vzdálenosti. Ženy také vyjadřují větší ochotu nadále přijímat další proekologické chování v oblasti dopravy (Polk, 2003 cit. Briscoe et. al., 2019). V důsledku těchto zjištění se Matthies, Kuhn a Klöckner (2002, s.174, cit. Briscoe et. al. 2019, s.375) ptají: „*proč veřejná doprava není lépe navržena tak, aby splňovala specifické potřeby žen*“, včetně cestování s dětmi a obav o bezpečnost. V mnoha případech má totiž méně žen než mužů vlastní automobil, veřejné dopravní však sítě zůstávají nedostatečné a některé čtvrti jsou nebezpečné, zejména v noci. (EOCD iLibrary) Hsu, Boarnet a Houston (2019 cit. Briscoe et. al, 2019) ve svém výzkumu zjistili, že obavy o bezpečnost převažují nad obavami o životní prostředí, pokud jde o rozhodnutí žen využívat veřejnou dopravu. Používání veřejné dopravy také často představuje významný obětování času a pohodlí, zejména na místech, kde není veřejná doprava tak dostupná nebo spolehlivá. (Briscoe et. al. 2019) Ženy často potřebují podnikat cesty mimo dopravní špičku a na odlišná místa než muži, například při nákupu nebo při doprovodu dětí do školy, zdravotních zařízení apod. Ztracený čas v cestování je pro ženy tedy mnohem trestnější. V Severní Americe a Evropě ženy podnikají více cest, a to ve složitějších řetězcích než muži, především kvůli tomu, že realizují více cest, které nesouvisejí s prací. I když jsou více závislé na osobním automobilu kvůli komplexitě svých cestovních plánů a vyššímu počtu cest, častěji využívají veřejnou dopravu a chůzi, pokud mají čas. Zvýšené náklady a rizika spojená s využíváním veřejné dopravy zdůrazňují význam genderové nerovnosti v těchto proekologických chováních pro dosažení rovnosti pohlaví. (Duchene, 2011)

Existují také významné rozdíly mezi muži a ženami, pokud jde o prostředky dopravy, které využívají. Ve všech evropských zemích méně žen než mužů vlastní nebo používá automobil. V odvětví dopravy tradičně pracují muži, není tedy překvapením, že dopravní politiky obecně preferují používání automobilů před veřejnou dopravou, cyklistikou a chůzí. Rozhodnutí týkající se dopravní politiky obvykle přijímají "zralí" muži, což je přesně ta věková skupina, která převážně cestuje autem. V Evropě jsou však ženy více závislé na veřejných dopravních sítích než muži, protože ony jsou ty které tyto sítě častěji využívají. Ve Francii například muži používají veřejnou dopravu pouze ve 10 % svých cest, a dvě třetiny cestujících v síti veřejné dopravy jsou ženy. Ve Švédsku nacházíme stejný poměr žen využívajících veřejnou dopravu. Nakonec je důležité zdůraznit, že ženy jsou ve svých volbách dopravních prostředků mnohem citlivější na environmentální otázky (změna klimatu, znečištění vzduchu apod.). (Duchene, 2011)

Většina výzkumu zaměřeného na genderové rozdíly v chování v oblasti dopravy proběhla v Evropě. Tato zjištění možná nelze jednoduše přenést do Spojených států, kde je využívání veřejné dopravy často výrazně časově náročnější (McKenzie a Rapino, 2011 cit. Briscoe et. al. 2019). Američané využívají veřejnou dopravu mnohem méně než obyvatelé Evropské unie (Huggins, 2009, cit. Briscoe et. al. 2019). Ekonomická potřeba často motivuje používání veřejné dopravy, a využívání méně spolehlivé veřejné dopravy, která trpí zhoršující se infrastrukturou, nedostatečným pokrytím a vysokými náklady na jízdné, vytváří zvýšenou nerovnost pro ty, kteří si nemohou dovolit jiné prostředky dopravy. (Briscoe et. al. 2019)

Jedním z cílů studie od Briscoe et. al. (2019) je porozumět rozdílům mezi muži a ženami v dopravním chování. Ve svém výzkumu zjistili smíšenou podporu hypotézy: "že ženy prodávějí více proekologických chování v dopravě než muži." Ženy mají sice více než dvojnásobnou pravděpodobnost než muži jezdit ve sdíleném autě (carpooling), ale mezi muži a ženami není žádný významný rozdíl v používání veřejné dopravy nebo chůzi nebo jízdě na kole. Autoři uvádí, že obavy o životní prostředí, které se zdály být alespoň částečně odpovědné za proekologické chování žen, se ukázaly jako nepodstatným předpovědním faktorem jakéhokoliv proekologického chování v oblasti dopravy. Toto může být částečně vysvětleno obavami žen o svou bezpečnost a časovou náročností, jak bylo zjištěno ve výše zmíněném výzkumu od Hsu, Boarnet a Houston (2019). Briscoe et. al. (2019) však zdůrazňují, že je klíčové, aby budoucí výzkum pokračoval ve

zkoumání proekologického chování v oblasti dopravy v různých kontextech, s cílem lépe porozumět mechanismům, které ovlivňují tyto behaviorální volby. Chování v dopravě může být více závislé na konkrétním kontextu než jiné formy proekologického chování.

Zero waste a gender

Zvyšující se povědomí o environmentálních otázkách a jejich spojení se spotřebitelskými vzorci vyvolává poptávku po udržitelné spotřebě po celém světě. Budu se zaměřovat na hnutí životního stylu "zero waste", které se snaží o transformaci domácností s vysokou spotřebou v globálním severu. Cílem tohoto životního stylu je postupné snižování množství vytvořeného odpadu v celosvětových dodavatelských řetězcích. Následně se budu důkladněji zabývat vzájemným vztahem mezi genderem a udržitelností domácností v rámci hnutí "zero waste".

Hlavním cílem životního stylu "zero waste", je proměna domácností v klíčové místo změny směrem k postupnému eliminování odpadu v celosvětových dodavatelských řetězcích. Vzhledem k významným globálním a environmentálním dopadům likvidace domácího odpadu, která zahrnuje uvolňování toxických látek z odpadu do půdy, transformaci oceánů na skládky plastového odpadu a emise škodlivých látek z čističek do vzduchu, se tyto environmentální dopady úzce propojují se způsoby, jakými konzumujeme. Hnutí "zero waste" usiluje o vytvoření životního cyklu zdrojů, v němž odpad není odkládán na skládku, do spalovny nebo do oceánu. (De Wilde, Parry, 2022)

Klíčem k adaptaci životního stylu bez odpadu je narušit ustálené spotřebitelské vzorce a nahradit je novými, experimentálními a občas časově náročnějšími způsoby, které však směřují k minimalizaci ekologicky škodlivé spotřeby a tvorbě odpadu. Bea Johnson (označovaná jako "matka" zero waste) a další příznivci zero waste se v praxi soustředí na tři klíčové domácí aktivity v prostředích s vysokou spotřebou jimiž jsou: vaření, úklid a nákupy potravin. To může zahrnovat přechod od masitých k rostlinným dietám, s využitím často opomíjených a nezpracovaných potravin, výrobu domácích čistících prostředků a preferenci nákupu potravin na místních farmářských trzích místo v supermarketech, čímž se vytvářejí nové formy "domácí environmentální práce" (Farbotko, 2018 cit.De Wilde, Parry, 2022). I přesto, že myšlenka života bez odpadu působí vzrušujícím a hlavně naléhavým dojmem, Mandy De Wilde a Sarah Parry (2022)

zdůrazňují, že je nutné podrobněji zkoumat, jak tato filozofie ovlivňuje každodenní domácí rutiny, zejména s ohledem na to, že většina domácí práce je spojena s genderovými specifikacemi.

Před více než 25 lety Catriona Sandilands (1993, cit. De Wilde, Parry, 2022) poskytla důraznou kritiku environmentálních agend, které považují domácnost jako místo změny: *“Při zvýrazňování domácnosti jako primárního místa změny skončí trend směrem k environmentalizaci soukromí tím, že ustavičně zreifikuje velmi konzervativní představu ženství jako ideálu, ke kterému by měly aspirovat všechny ženy... Je to "tradiční" území žen, které je povýšeno na vrchol ekologického chování. Na první pohled by to mohlo vypadat jako pozitivní krok: znovuoceňování práce žen, "mateřského" chování. Ale existuje i stinná stránka: pokud je environmentalismus stále více vnímán jako chování v domácnosti, pak jsou právě životy žen podrobeny nejintenzivnějšímu zkoumání, když přichází do popředí nová soukromá ekologická”* (Sandilands, 1993, s. 46,47 cit. De Wilde, Parry, 2022, s. 528)

Z této citace vyplývá, že přílišné soustředění na domácnost jako klíčové místo pro ekologickou změnu může posílit tradiční stereotypy spojené s ženskými rolemi. Tím by nová ekologická morálka převážně začleňovala ženy v domácnostech jako hlavní aktéry této změny. To by vedlo k nebezpečí, že nový tlak spojený s ekologickou agendou by byl nespravedlivě zaměřený převážně na ženy, zatímco zbytek společnosti by mohl uniknout odpovědnosti. Docházelo by tak k reprodukci tradičních genderových rolí a možná i k nedostatečnému zohlednění širších společenských a systémových faktorů ovlivňujících udržitelnost.

Výzkumy ukazují, že stále převážnou část břemene úklidu a domácích prací nesou ženy. Genderové rozdíly jsou stále patrné i při nákupu potravin, a v práci spojené s přípravou jídla, což odráží tradiční vzorce vztahů mezi muži a ženami. Koncept života bez odpadu, který přenáší veřejné environmentální problémy do soukromé sféry domácnosti, přináší riziko posílení stereotypních genderových rolí a může vést k regresivní genderové politice. (De Wilde, Parry, 2022)

Sylwia Badowska a Liwia Delińska (2019) provedly výzkum s cílem identifikovat celkové postoje mladých spotřebitelů k životu bez odpadu. Zároveň se zaměřovaly na analýzu genderových aspektů v rámci tohoto výzkumu. Získaná data z výzkumu

naznačují, že ženy častěji deklarují znalost konceptu života bez odpadu než muži. Konkrétně 33,33 % žen uvedlo, že s konceptem jsou obeznámeny, ve srovnání s 29,85 % mužů. Dále vyšší procento žen než mužů uvedlo, že momentálně praktikují život bez odpadu (26,13 % vs. 17,91 %). Podobně více ženských respondentek než mužů uvažuje o následování tohoto konceptu v budoucnosti (61,26 % vs. 52,24 %). Naopak méně žen než mužů si nedokáže představit v budoucnu život bez odpadu praktikovat (9,01 % vs. 16,42 %).

Badowska a Delińska (2019) zkoumaly i faktory které by respondenty motivovaly následovat zero waste při nákupu a spotřebě. Nejčastěji uvedenými faktory, které respondenty motivovaly k následování zero waste nyní nebo v budoucnu, byly finanční úspory (díky snížení spotřeby) a ochrana přírodního prostředí (97 a 92 indikací). Další populární determinanty byly úspora místa pro skladování odpadků a úspora místa pro zakoupené produkty (45 a 36 indikací). U žen byl prvním motivátorem k následování zero waste při nákupech a spotřebě finanční úspora díky snížení spotřeby a druhým byla úspora místa pro skladování odpadu (68 a 58 indikací). Mezi muži byl prvním motivátorem potřeba chránit přírodní prostředí, ale finanční úspora zaujala druhé místo v jejich žebříčku motivátorů (34 a 29 indikací).

Ve studii bylo také zkoumáno, jak muži a ženy praktikují zero waste ve svém každodenním životě. Výsledky ukazují, že více žen (69,09 %) než mužů (56,06 %) se omezuje na nezbytné nákupy, zatímco více mužů (25,76 %) než žen (20,91 %) toto omezení nepraktikuje. Pokud jde o nákup znovupoužitelných produktů, obě skupiny odpověděly podobně. Co se týče sledování množství obalového odpadu, obě skupiny této otázce věnují omezenou pozornost (46,36 % vs. 50,00 %). Pokud jde o pravidelné používání opět použitelných tašek při nákupech, více žen (78,18 %) než mužů (68,18 %) toto opatření praktikuje. Co se týče opravování produktů místo okamžitého vyhození a nákupu nových, více žen než mužů uvádí, že tuto praxi praktikují (69,09 % vs. 62,12 %). U konzumace produktů do data minimální trvanlivosti, odpovědi obou skupin jsou charakterizovány podobným rozložením s minimálními rozdíly. Většina respondentů obou pohlaví souhlasila s pokusem konzumovat produkty do data minimální trvanlivosti (ženy 96,36 % vs. muži 95,45 %). Poslední zkoumaný bod se zaměřoval na plýtvání a vyhazování nepoužitelných potravin. Zde byly patrné významné rozdíly mezi ženami a muži. Studované ženy, ve srovnání s muži, méně často souhlasily s tím, že plýtvají a vyhazují nepoužitelné potraviny (58,18 % vs. 74,24 %).

Získané výsledky poukazují na to, že průměrná úroveň CZWSI (citlivost na život bez odpadu) u mladých lidí dosahovala hodnoty 19,14. (Minimální hodnota: 8, absolutní minimum, nejnižší možná hodnota, kterou by respondent mohl dosáhnout, maximální hodnota: 40, absolutní maximum, nejvyšší možná hodnota, kterou by respondent mohl dosáhnout.) U žen byl odhadovaný ukazatel nižší a činil 18,69, zatímco u mužů byl 19,88. Při srovnání výsledků obou pohlaví zkoumaných respondentů byla nižší úroveň ukazatele získána mezi ženskými respondenty a liší se o 1,19 bodu, což představuje 5,97 %. Odpovědi žen byly mnohem více rozptýleny než odpovědi mužů. Tím pádem se zdá, že ženy více konzistentně jednají v souladu se zásadami života bez odpadu než muži. I když obě pohlavní skupiny byly definovány jako “citlivé na život bez odpadu”, ženy projevují vyšší míru citlivosti k danému tématu.

Studie od Badowska a Delińska (2019) tak zdůrazňuje důležitost zohlednění pohlaví při implementaci principů života bez odpadu jako nového vzoru spotřeby. To je zvláště významné při formování nových spotřebitelských návyků, které jsou spojeny s vysoko žádaným udržitelným rozvojem, jak v současné době, tak v budoucnosti.

Konzumace masa jako genderový signifikátor

V současné době je stále patrnější, že maso nejenže plní funkci potravy, ale také nese hluboké sociokulturní významy a stává se prostředkem pro vyjádření a utváření genderových identit. Právě genderová identita hraje při zkoumání tohoto tématu klíčovou roli.

Twigg (1979 cit. Ruby, 2012) tvrdí, že maso dlouho sloužilo jako symbol mužské síly a dominance nad přírodou. Myšlenka, že maso je především jídlo pro muže, se vyskytuje i dodnes v mnoha kulturách. De Backer a kolektiv (2020) dodávají, že i v průběhu historie různých kultur jedli a jedí muži více masa ve srovnání s ženami, což může vysvětlit, proč spojujeme maso spíše s muži.

Studie provedená Cooke a Wardle (2005, cit. Modliska et. al. 2020) na skupině dětí školního věku ukazuje, že dívky více preferují ovoce a zeleninu, a také ho více konzumují oproti chlapcům. Naopak chlapci mají rádi tučná a sladká jídla, maso, masné výrobky a vejce. Tyto rozdíly nemusí tak záviset na odlišných preferencích stravy podle pohlaví, nýbrž mohou odrážet rozdíly ve výchově dívek a chlapců, což vede k formování spojení mezi masem a maskulinitou.

Výzkum od Rozin a kolektivu (2012) poskytuje mnoho důkazů, které naznačují spojení mezi masem a mužstvím. Respondenti v různých studiích automaticky spojili maso s mužstvím, což bylo zřejmé jak na podvědomé úrovni, tak v explicitním hodnocení, kde některé formy červeného masa byly vnímány jako typicky "mužské" jídlo. (Ruby, 2012) Ruby (2012) taktéž uvádí výzkumy, které naznačují, že muži oproti ženám vědí méně o výživových vlastnostech potravin, hlásí vyšší konzumaci vysokokalorických potravin a menší porce ovoce a zeleniny (Baker & Wardle, 2003; Fraser et al., 2000) a zdravé stravování vnímají s nedůvěrou, upřednostňují velké „mužské“ porce obvykle obsahující maso (Gough & Conner, 2006). Navíc muži jsou pravděpodobnější než ženy v podpoře názoru, že „zdravá strava by měla vždy zahrnovat maso“ (Beardsworth et al., 2002, Fagerli & Wandel, 1999). (Ruby, 2012)

Ženy zastávají k nutričně hodnotnějším jídlům pozitivnější postoj než muži, a hodnotí je jako příjemnější, pohodlnější a zdravější (Rappoport, Peters, Downey, McCann & Huff-Corzine, 1993). (Ruby, 2012)

Není tedy překvapující, že vegetariánky v západních společnostech výrazně převažují nad vegetariány, a dokonce i mezi západními nevegetariány jí ženy výrazně méně masa než muži (Ruby, 2012). Lea a Worsley (2003 cit. Modlinska,2020) během svého výzkumu zaznamenali, že více mužů, než žen věřilo, že lidé jsou určeni ke konzumaci masa. Genderové rozdíly v postojích k vegetariánství se odrážejí i v rodinných vztazích – adolescenti dostávali největší podporu při následování vegetariánské stravy od svých matek a nejmenší podporu, nebo dokonce odpor, od svých otců nebo starších bratrů (Worsley & Skrzypiec, 1998 cit. Ruby,2012).

Dalším důležitým aspektem jsou genderové rozdíly v motivaci následovat vegetariánskou stravu. Motivace lidí pro přechod na vegetariánskou stravu pokrývají široké spektrum. Ruby (2012) uvádí, že mezi většinou nedávných studií je nejčastěji uváděným důvodem vegetariánů obava o etiku chovu a porážky zvířat. Zájem o osobní zdraví se objevuje jako druhý nejčastější motiv, a environmentální dopad konzumace masa, duchovní čistota a odpor vůči smyslovým vlastnostem masa se objevují jako další běžné motivace.

Zdravotně a eticky orientovaní vegetariáni mají odlišné ideologické základy, s tím, že eticky orientovaní vegetariáni jsou více motivováni humanistickými hodnotami a zdravotně orientovaní vegetariáni jsou více motivováni obavami o vlastní bezpečnost a vlastní zdraví (Ruby, 2012) Podobné výsledky se objevily i ve studii vegetariánů

provedené Foxem a Warden (2008 cit. Ruby 2012), kde se opět ukázalo, že vegetariáni zaměřující se na zdraví kladou důraz na svoje vlastní zdraví, kondici a energii. Zatímco vegetariáni zaměřující se na etiku často odvozují svou motivaci z filozofického, ideologického či duchovního rámce.

Studie Lea a Worsley (2003, cit. Modliska et. al. 2020) ukazuje, že zájem o vegetariánství je spojen s péčí o zvířata, zejména u žen. Výsledky této studie také ukazují, že ženy věří, že vegetariánství pomáhá předcházet krutosti vůči hospodářským zvířatům.

Modliska a kolektiv (2020) dále uvádí studii od Diaze (2016), která zkoumala, proč lidé přecházejí na vegetariánství. Ve výsledcích bylo zjištěno, že u žen existuje silnější spojení mezi tím, jak vnímají zvířata včetně víry v to, že zvířata jsou vědomá a mohou zažívat bolest a emoce. Také byly u žen zjištěny silnější vazby mezi jednotlivými komponentami a jejich postoji k využívání zvířat v různých oblastech, jako jsou výroba potravin, zábava a práce. I v běžné populaci bylo zjištěno, že ženy mají větší obavy o práva zvířat a etiku (Modliska, et. al. 2020). Totéž prokázal výzkum od Kruse (1999, cit. Ruby, 2012): ženy vykazují vyšší úroveň obhajoby práv zvířat než muži. Jsou více nakloněny rozšiřováním morálních práv zvířat a projevují větší nesouhlas s využíváním zvířat k lékařským testům. Modliska et. al. (2020) ještě dodává, že přibližně 75 % aktivistů za práva zvířat tvoří ženy. Ženy více než muži podporují názory, že vegetariánská strava je méně škodlivá pro životní prostředí a předchází krutosti vůči hospodářským zvířatům. (Kalof, 1999 cit. Ruby 2012) Toto tvrzení nalézá podporu i v průzkumu od Beardsworth et al. (2002, cit. Ruby, 2012). Jejich studie ukázala podobné výsledky: v porovnání s muži vyjadřovaly ženy menší podporu využívání zvířat pro potraviny, větší podporu výroby potravin s minimálním utrpením zvířat a větší naklonění k nákupu ekologicky šetrných produktů. I mezi vegetariány a vegani byl tento postoj žen zdůrazněn, 65 % žen, ale pouze 15 % mužů uvedlo soucit ke zvířatům jako důvod, proč se vyhýbají masu (Potts & White, 2008 cit. Ruby, 2012). Modliska et. al. (2020) uvádí, že tato větší náklonnost ke zvířatům ze strany žen lze vysvětlit teorií morálního vývoje a jejím použitím v rámci genderových rozdílů. Socializace obecně činí ženy citlivější k roli pečovatele a opatrovníka, zatímco muži zdůrazňují práci a soutěžení. Ruby (2012) i Modliska a kolektiv (2020) dodávají, že motivace a důvody pro dodržování bezmasé stravy nejsou statické a mohou se u jednotlivců postupem času přidávat, ztrácet nebo měnit.

Rozdíly mezi motivacemi mužů a žen začít a dodržovat vegetariánskou stravu lze však pozorovat nejen úrovni chování a postojů, ale také ve vnímání genderových stereotypů spojených se stravováním. Při výběru jídla je člověk začleněn do konkrétní sociální skupiny řízen nejen racionálními a vědeckými argumenty, ale také společenským vnímáním svého rozhodnutí (Modlinska et. al. 2020).

Na základě studií od Ruby a Heine (2011) a Rozin et. al. (2012, cit. Modlinska, 2020) lze pozorovat, že sociální tlak vytvářený na muže (zejména ze strany dalších mužů) ve vztahu k jejich stravovacím preferencím může hrát klíčovou roli při vnímání jejich mužství, a tak ovlivňovat i jejich stravovací rozhodnutí. Vegetariánští muži se častěji, než ženy setkávají s nepřátelstvím ve své sociální skupině.

Nicméně nedávné studie ukazují, že v některých sociálních skupinách se spojení mezi konzumací masa a mužností změnilo. Výzkumníci navrhují koncept "nové mužnosti". Tato nová maskulinita je konceptualizována několika složkami, jako jsou holistická pozornost, autenticita, domácí charakter a péče a citlivost k mužské privilegovanosti. Muži s "novou mužností" jsou méně vázáni na konzumaci masa, a nová mužnost koreluje pozitivně s postoji k vegetariánům. (De Backer et. al. 2020)

Několik kvalitativních studií tuto myšlenku podporuje, vychází z nich, že někteří vegetariánští a veganští muži používají svou stravu bez masa – tradičně spojenou s ženskostí – k zdůraznění své mužnosti. (Tamtéž) Tyto nálezy zpochybňují stereotypní představu, že „skuteční muži jedí maso“.

De Backer et. al. (2020) proto doporučují, aby se budoucí výzkum zaměřoval na rozdíly v postojích k masu nejen v biologickém hledisku, ale také bral v úvahu genderové identity. Sociální vnímání jídla ve smyslu mužnosti–ženskosti a jejich přizpůsobení genderovým stereotypům může být totiž jednou z hlavních překážek v přijetí vegetariánského životního stylu. (Modlinska et. al. 2020)

1.4 KLIMATICKÝ ŽAL

Změna klimatu má vliv nejen na fyzické, ale i na duševní zdraví lidí různými způsoby. Může se projevovat přímými dopady, jako jsou traumata způsobená přírodními katastrofami, nepřímými dopady, včetně fyzických problémů (např. úpal a vyčerpání z častějších vln veder) anebo také sníženou sociální pohodou v důsledku ničení fyzického prostředí (Berry, Bowen a Kjellstrom, 2010 cit. Ágoston, 2022). Jak poukazuje Ágoston a kolektiv (2022), výzkumy se doposud převážně zaměřovaly na fyzické dopady

klimatických změn, nikoli však na dopady na duševní zdraví, pozornost k tomu druhému však roste.

Fritze et al. (2008 cit. Ágoston, 2022) navrhují, že dopady změny klimatu na duševní zdraví lze seskupit do tří kategorií:

1. náhlé trauma způsobené extrémními povětrnostními podmínkami,
2. zranitelné komunity stále více pociťují negativní dopady na sociální, ekonomické a environmentální faktory,
3. změna klimatu jako globální environmentální hrozba způsobuje emocionální úzkost a obavy o budoucnost.

Podobné třídění do tří skupin bylo zohledněno i Dohertyem a Claytonem (2011 cit. Ágoston, 2022), kteří používají kategorie přímých (akutní traumatické události), psychosociálních (sociální dopady v důsledku sucha, migrace a konfliktů souvisejících s klimatickými změnami) a nepřímých (ohrožení v důsledku nepředvídatelnosti budoucnosti nebo pozorování dopadů) účinků. Já se ve své práci zaměřím na třetí kategorii těchto klasifikací. Klíčovým pojmem je zde klimatický žal (ecological grief).

Ágoston a kolektiv upozorňují, že ačkoliv někteří výzkumníci zaměňují termíny ekologická úzkost (eco-anxiety) a klimatický žal (eco-grief) tyto jevy by měly být však považovány za samostatné. Podle současné taxonomie klimatických emocí tvoří odlišné kategorie, a v diagnostických systémech (jako je DSM-5) se tyto emoce také považují za samostatné kategorie, což opravňuje jejich rozlišování v kontextu klimatických změn. (Ágoston et. al., 2022). Pro lepší přehlednost a lepší pochopení jednotlivých termínů považují za důležité uvést zde definice těchto termínů.

Koncept „klimatického žalu“ (eco-grief) představují Cunsolo a Ellis (2018, cit. Ágoston et. al., 2022), který definují jako smutek zažívaný v souvislosti s očekávanou nebo skutečnou ekologickou ztrátou v důsledku akutních nebo chronických environmentálních změn, včetně ztráty druhů, ekosystémů nebo oblíbených krajín. Věří, že klimatický žal je přirozenou a oprávněnou reakcí na ekologickou změnu a jeho přítomnost je také způsobem vyjádření toho, co v našem životě považujeme za důležité. Ve svém kvalitativním výzkumu identifikovali tři typy klimatického žalu: (1) smutek spojený s fyzickou ztrátou (např. ztráta druhů nebo krajiny), (2) smutek spojený s nejistotou ohledně znalostí o životním prostředí (např. nepředvídatelnost ročních období) a ztráta identity a (3) smutek spojený s očekávanou budoucí ekologickou ztrátou.

Nejvýstižnější definici ekologické úzkosti poskytl Pihkala v roce 2020 (cit. Ágoston, 2022): ekologická úzkost je chronický strach nebo nespecifické obavy z ekologické zkázy nebo „*obecný pocit, že ekologické základy existence jsou v procesu kolapsu*“ (Albrecht, 2012, s. 250, citováno podle Pihkala, 2020 cit. Ágoston et. al., 2022). Tato definice naznačuje, že tento jev je úzce spojen s obavami a úzkostí, ale ještě více je charakterizován nejistotou, nepředvídatelností a nekontrolovatelností a může být pozoruhodně různorodý z hlediska intenzity (Pihkala, 2020 cit. Ágoston et. al., 2022).

Některé faktory mohou zvyšovat pravděpodobnost prožívání vyšší ekologické úzkosti. Jedním z těchto faktorů je silnější spojenost s přírodou (Dean et. al., 2018) a nižší věk (Americká psychologická asociace, 2018; Berry a spol., 2018; Clayton & Karazsia, 2020; Searle & Gow, 2010). Předchozí výzkumy ukázaly (Berry a spol., 2018; Searle & Gow, 2010; Wullenkord a spol., 2021), že i ženy mají vyšší pravděpodobnost prožívání eko-úzkosti nebo jiných psychických reakcí na klimatické změny. Je třeba poznamenat, že však Clayton a Karazsia (2020) nenašli žádné rozdíly mezi pohlavími. (Ágoston et. al. 2022)

Ágoston a jeho tým provedli studii, do které se zapojilo 57,6 % mužů a 41,6 % žen (0,3 % uvedlo jiné pohlaví a 0,5 % nechtělo odpovědět). Ve výzkumu zkoumali vztah klimatického žalu a ekologické úzkosti k demografickým proměnným a proekologickému chování. Položky dotazníků byly vytvořeny na základě analýzy rozhovorů o emocích souvisejících s klimatickou změnou a ekologickou krizí. Následně byly vybrány a zkráceny do 93 položek, které byly testovány na vzorku respondentů. Statistická analýza zahrnovala výpočty různých ukazatelů a faktorové analýzy pro ověření struktury dotazníků. Výsledkem byly tři dotazníky: dotazník eko-viny, dotazník ekologického smutku a dotazník eko-úzkosti. Tento postup umožnil vytvoření validních nástrojů pro měření emocionálních reakcí na klimatickou změnu a ekologickou krizi. Upozorňuji, že se budu zaměřovat pouze na proměnnou genderu a ostatní demografické údaje zohledňovat nebudu. Výsledky výzkumu byly následující.

Muži projevili průměrnou hodnotu klimatického žalu ve výši 14,93 (s rozpětím od 14,78 do 15,07) a průměrnou hodnotu ekologické úzkosti ve výši 38,20 (s rozpětím od 37,89 do 38,51). Na druhé straně, ženy vykázaly vyšší úroveň klimatického žalu s průměrnou hodnotou 16,71 (s rozpětím od 16,55 do 16,87) a vyšší úroveň ekologické úzkosti s průměrnou hodnotou 41,87 (s rozpětím od 41,56 do 42,18). Tyto údaje naznačují, že

ženy mají tendenci projevovat vyšší úroveň emocionálních reakcí na ekologické změny ve srovnání s muži.

1.5 Globální, ekologická a environmentální

výchova

V dnešním světě, který čelí výzvám jako nikdy předtím, je nezbytné klást si otázky a hledat odpovědi, které nás povedou ke společnosti, která ctí nejen své vlastní hranice, ale i hranice planety, na které žijeme. Globální, ekologická a environmentální výchova nejsou pouze pojmy, ale klíčové pilíře formující naši budoucnost. Tyto výchovné směry se zaměřují na osvětu, vzdělávání a povědomí o životním prostředí, udržitelnosti a globálních výzvách, kterým svět čelí.

I když samotné nejsou vědeckými obory, zahrnují různé aspekty vědy, jako jsou biologie, ekologie, geologie, sociologie a další, aby podpořily učení a porozumění složitým vztahům mezi lidmi a jejich životním prostředím. Tyto výchovné směry jsou důležité pro vytváření ekologicky a společensky odpovědných občanů, kteří mohou přispět ke zlepšení stavu naší planety.

V kontextu těchto výchovných směrů se otevírají důležité otázky o naší odpovědnosti vůči světu kolem nás. Jak můžeme formovat budoucnost, ve které lidská činnost souzní s přírodou? Jak můžeme vzděláváním inspirovat a povzbuzovat lidi k tomu, aby se stali ochránci naší planety? V této kapitole se budu věnovat detailnímu zkoumání globální výchovy, ekologické výchovy a environmentální výchovy. Prozkoumám jejich zaměření, cíle a principy, které nás vedou k pochopení toho, co znamenají pro jednotlivce i společnost jako celek. Jak tyto výchovné směry mohou být klíčem k udržitelné budoucnosti a jak mohou formovat naše myšlení a postoje k životnímu prostředí?

Globální výchova

Každý autor operuje s pojmem globální výchovy trochu jinak a definice autorů se tak vzájemně liší, nelze tím pádem určit jednu pevnou definici globální výchovy.

Pedagogický slovník dle mého názoru uvádí velmi výstižnou a podrobnou definici globální výchovy.

„Globální výchova je přístup ke vzdělávání, podporující porozumění a spolupráci mezi lidmi, zahrnuje učení o problémech a jevech, které přesahují hranice států, které jsou celosvětové, globální povahy, zvl. ekologické, kulturní, ekonomické, politické a technické problémy. Zdůrazňuje společné perspektivy, potřeby a vize, vnímání a chápání problémů z různých pohledů, kooperativní učení, kritické myšlení a zodpovědné jednání, respektující rozdíly interkulturní, etnické, národní, regionální, lokální, skupinové i individuální. V zahraničí představuje nový proud ve vzdělávání, který má již povahu hnutí. Realizuje se především na středních školách ve formě praktických aktivit, mezipředmětových témat a komplexních projektů.“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2003: s. 69)

Globální vzdělávání je kontinuální proces vzdělávání, který pomáhá lidem porozumět rozdílům a podobnostem mezi životy lidí z různých koutů světa. Tento proces usnadňuje pochopení ekonomických, sociálních, politických, environmentálních a kulturních procesů, které mají vliv na životy lidí. Globální vzdělávání rozvíjí dovednosti a podporuje tvorbu hodnot a postojů, aby lidé byli schopni aktivně a ochotně přispívat k řešení jak místních, tak i celosvětových problémů. Mezi základní principy globálního vzdělávání jsou řazena následující témata: holistický pohled na svět, globální odpovědnost, solidarita a sociální spravedlnost, otevřenost a kritické myšlení, participace a partnerství (web Globální rozvojové vzdělání). Tyto základní pilíře, nám pomáhají pochopit, jak můžeme být součástí pozitivní změny ve světě.

Globální výchova je směr, který pochází anglosaského prostředí. Tento směr výrazně spojuje otázky rozvoje společnosti a životního prostředí. Filozofickým východiskem globální výchovy je holistické paradigma, které klade důraz na myšlení ve vzájemných souvislostech a propojení. Z toho přirozeně vyplývá požadavek na komplexní poznání světa ve všech jeho rozměrech – politických, kulturních, ekologických, hospodářských a dalších. (Horká, 1994)

Autorka Hana Horká uvádí, že globální výchova vychází z teorie, která popisuje svět jako síť čtyř propojených dimenzí. Tímto pohledem je současný svět nejlépe pochopitelný ve svých prostorových a časových souvislostech a ve vztahu k základním zdrojům života a lidskému potenciálu. Důležité podněty pro globální výchovu přišly z analýzy tradičního vzdělávacího systému, zejména co se týče koncepce výchovy (jak je chápán žák, jak se mění role vzdělávání), obsahu i procesů (kde byla zjištěna absence celosvětové perspektivy, nerovnováha ve vzájemném působení učitele a žáka,

podceňování až ignorování životních zkušeností, tvůrčích schopností, potenciálu dítěte, jeho aktuálních dojmů, názorů, hodnot a podobně). Přístup globální výchovy odpovídá novému chápání vzdělanosti, které směřuje k celkovému pojetí světa. (Horká, 1993)

Globální výchova představuje směr, který poprvé výrazně spojuje otázky společenského rozvoje s péčí o životní prostředí. Tento přístup navazuje na výchovu k univerzální lidskosti, protože skutečná lidskost je neoddelitelně propojena s dosažením kvalitního stavu životního prostředí. (Horká, 1994).

Hana Horká tvrdí, že obecný cíl globální výchovy se dělí na dva okruhy problémů. *“Za prvé jde o utváření „celistvé osobnosti“, u níž budou harmonicky rozvíjeny vztahy ke světu v rovině poznávací, hodnotově-orientační a prakticko-přetvářecí s patričním důrazem na osobnostní i sociální výchovu ve všech oblastech lidské kultury (vždy s ohledem na člověka), s akcentem na rozvoj tvůrčího subjektu.”* . (Horká, 1993, s. 27-28)

S tímto prvním okruhem je blízce spjat i druhý problémový okruh, který by měl jednotlivcům pomoci pochopit, že svět je složitým a mnohvrstevnatým systémem, který není jednoznačný, a že ho mohou ovlivnit svým vlastním chováním. To znamená, že budoucnost planety není pouze otázkou technologického pokroku či stagnace, ale především otázkou toho, zda lidé budou ochotni respektovat přírodní a společenské zákony a přizpůsobit své jednání tak, aby s nimi bylo v souladu a aby bylo udržitelné. Ekologický aspekt se tak tedy úzce pojí a prolíná s celým pojetím globální výchovy. (Tamtéž)

Výchova k ekologii

V běžném užívání se termíny „ekologická výchova“ a „environmentální výchova“ často používají jako zaměnitelné pojmy. Koncept ekologické výchovy, jak píše Jan Činčera je založen na zásadě „poznej a chraň“. Podle průvodců ekologické výchovy je důležité, aby lidé, kteří chtějí zacházet s životním prostředím šetrně, nejprve získali co nejvíce znalostí o přírodě. Tento přístup klade důraz na porozumění základním ekologickým principům a také na detailní studium, jako je identifikace různých druhů organismů. Ekologická výchova je převážně spojována s oblastí biologie a má omezený vztah i k ostatním vědním disciplínám, zejména přírodovědným oborům. (Činčera, 2005)

Všichni mladí lidé absolvují základní a většinou i střední vzdělání. Tyto fáze vzdělávání poskytují důležitou příležitost pro založení pevných základů ekologické výchovy, která je klíčová z hlediska budoucích potřeb občanů a pracovníků v různých oborech.

(Kvasničková, 2004) Klíčový význam pro formování ekologického uvědomění hraje na základní škole výuka přírodovědy a vlastivědy na prvním stupni, následovaná předměty přírodopisem, zeměpisem a občanskou naukou na stupni druhém. Pokud jsou tyto předměty vhodně koncipovány, žáci by měli získat nejenom konkrétní znalosti v oblasti ekologie (podobně jako v jiných předmětech jako fyzika, chemie nebo mateřský jazyk) ale zároveň by měli postupně pochopit a uvědomit si vzájemné vztahy v jejich okolí, a tak získávat předpoklady pro ucelený pohled na realitu. (Kvasničková, 2004)

Danuše Kvasničková však apeluje, že proces získávání základní ekologické gramotnosti by neměl ovšem skončit na základní škole. Dle ní, má-li přinést pozitivní výsledky, musí vzdělávání v této oblasti pokračovat i na středních školách, kde je mládež už dostatečně mentálně schopna porozumět základním ekologickým souvislostem a principům využívání. V tomto kontextu jsou klíčovými předměty biologie, zeměpis a občanská nauka. (Kvasničková, 2004)

“Hlavní směr ekologické výchovy ve škole směřuje do budoucnosti. Ovšem právě o takový by měl mít eminentní zájem každý racionálně uvažující hospodář, politik a konečně každý občan.” (D. Kvasničková, 2004, s. 34)

Autorka Hana Horká se zastává názoru, že kromě morálních hodnot jako je láska, odpovědnost a povinnost by autonomní regulační centrálou každého jedince mělo být jeho svědomí, které mu nedovolí ničit a poškozovat život ani hodnoty, ale naopak bude stále více usilovat o jejich uchování a podporu. Uvádí, že důležitou součástí ekologické výchovy je taktéž citlivé učení o poznání světa, nenásilné směřování k zájmu o něj, orientaci v komplexním světě přírody a kultury, empatii vůči živým i neživým jevům, lidskosti a toleranci. Cílem této výchovy je, aby člověk rozvíjel svou schopnost chápat hranice svědomí, aby cítil spojení s přírodou, našel své místo ve společnosti, byl schopen porozumět smyslu věcí a s touto schopností pak mohl řešit i závažné problémy v rámci vztahu mezi člověkem, přírodou a kulturou. (Horká, 1993)

Jak vyplývá z textu, v ekologické výchově nejde pouze o to pochopit složitost přírodního světa, ale také porozumět komplexním vztahům mezi přírodou, kulturou a lidmi. V dnešní době, kdy čelíme extrémům, časté bezmoci a zmatku z nových podnětů a příležitostí. Proto je důležité, aby ekologická výchova hrála roli v procesu překonávání těchto výzev. (H. Horká, 1993) Tímto procesem by mělo být *znovudefinování a optimalizace rozporů mezi tím, co jsme dosáhli jako lidská společnost a tím, co je žádoucí pro udržitelný život na planetě.* (citace Blížkoyský 1992, s. 16 v Horká, 1993)

Hlubinná ekologie

S ekologickou výchovou je spojena řada hlubokých témat a myšlenek, které přesahují běžné chápání nás a našeho světa. Jednou z těchto odnoží je hlubinná ekologie, která představuje hlubší úroveň chápání našeho vztahu k přírodě a lidskému prostředí.

Vzhledem k tomu, že hlubinná ekologie nesmazatelně ovlivňuje ekologickou výchovu, chci se jí v následujícím textu alespoň krátce věnovat. Tato drobná odbočka nám umožní lépe pochopit kontext ekologické výchovy a získat hlubší vhled do významu, který má ekologie pro naši existenci.

Termín “hlubinná ekologie” použil poprvé Norský filozof Arne Naess v roce 1972. Jeho záměrem bylo doplnit pouze vědecký pohled na ekologii o etický rozměr. (J. Keller, 1997). Hlubinní ekologové zdůrazňují vnitřní hodnotu přírody pro lidskou bytost a věří, že lidská etika by neměla opomíjet přírodní zákony, které vyjadřují jednotu života. (Tamtéž) *“Právo na vlastní existenci a rozkvet má vše živé, ale i krajina a příroda obecně.”* (J. Keller, 1997, s. 198) Hlubinná ekologie tak představuje pokus o radikální překonání rozpadu osobnosti, který je jedním z důsledků moderního uspořádání společnosti. (J. Keller, 1997)

Na základě myšlenek a koncepcí filozofického směru hlubinné ekologie je její výchova založena na používání prostředků, které jsou spojené s praktikami přírodních kultur, uplatňují se v ní zejména rituály, meditace a fantazijní cesty. Typickou formou výuky hlubinné ekologie se tak stávají pobytové workshopy, které jsou zaměřené na identifikaci účastníků s různými formami života. Určité prvky hlubinné ekologické výchovy byly integrovány do programů ekologických vzdělávacích center a zároveň se stala zdrojem inspirace i pro globální vzdělávání. (J. Činčura, 2005)

Zatímco z hlediska hlubinné ekologie se klade důraz na emocionální a spirituální spojení s přírodou skrze využívání rituálů a meditací, “klasická” ekologická výchova zdůrazňuje zejména přenos znalostí o ekosystémech a biologické rozmanitosti formou tradičních výukových metod a praktických zkušeností z exkurzí a výletů.

V závěrečném ohlédnutí za tématem ekologické výchovy je zřejmé, že její význam přesahuje pouhé předávání znalostí o přírodě. Její rozmanité přístupy od klasické ekologické výchovy až po hlubinnou ekologii poskytují učitelům a studentům možnost flexibilně reagovat na složité ekologické problémy současné doby. Zatímco klasická

ekologická výchova klade důraz na přenos faktických informací, hlubinná ekologie zvýrazňuje individuální prožitky a hluboké propojení s přírodou. Oba přístupy mají své nezastupitelné místo v učebních programech, společně totiž umožňují studentům nejen porozumět přírodě, ale také ji vnímat s empatií a uvědomit si svou odpovědnost vůči ní. Ekologická výchova tedy není pouze učením o přírodě, ale i o rozvíjení morálních hodnot, citlivosti k okolnímu prostředí a schopnosti nalézt harmonii mezi člověkem a přírodou. Její význam se projevuje v tom, jak nás učí nejen žít v přítomnosti, ale připravuje nás také na udržitelnější a odpovědnější budoucnost, kde je lidská existence pevně svázána s ochranou a respektem k naší planetě.

Environmentální výchova

Tento obor začal vznikat na přelomu 60. a 70. let 20. století jako reakce na narůstající problémy v oblasti životního prostředí. Navazoval na několik předchozích přístupů, včetně hnutí pro výchovu v přírodě, výchovy k ochraně přírody a výchovy o přírodě (Disinger, 2005, cit. Činčera, 2013). Environmentální výchova tak již není vnímána pouze jako součást biologie; místo toho je považována za komplexní oblast, která zahrnuje jak přírodovědné, tak humanitní prvky. (Činčera, 2005)

Environmentální vzdělávání, výchova a osvěta (EVVO) spolu s environmentálním poradenstvím (EP) jsou uznávané obory po celém světě, které byly dlouhá desetiletí rozvíjeny také v České republice. V této oblasti se postupně vytvořil systém, který je začleněn do politik a strategických dokumentů. Tyto aktivity jsou financovány na různých úrovních a jsou založeny na spolupráci mnoha subjektů, včetně veřejné správy, škol, výzkumných institucí, ekocenter a dalších poskytovatelů EVVO. (MŽP ČR)

Dle ministerstva životního prostředí České republiky je cílem environmentálního vzdělání *“rozvoj kompetencí, tedy znalostí, dovedností a postojů potřebných pro environmentálně odpovědné jednání lidí, tedy takové jednání, které je v dané situaci a možnostech co nejpříznivější pro současný i budoucí stav životního prostředí.”* (MŽP ČR)

Environmentální výchova má za cíl aktivně přispívat ke zlepšení stavu životního prostředí. Naše chování má vliv na životní prostředí, a proto environmentální výchova usiluje o rozvoj odpovědného chování, které bere ohled na životní prostředí v daném kontextu. (Činčera, 2013) Environmentálně odpovědné chování je chápáno jak v osobní, občanské, ale i profesní rovině. Dotýká se zacházení s přírodou a přírodními zdroji,

spotřebitelského chování a aktivního ovlivňování svého okolí s využitím demokratických procesů a právních prostředků. (MŽP ČR) Rozhodnutí o našem chování jsou ovlivněna nejen vnějšími podmínkami, ale také naším porozuměním problémům, postojům, hodnotami a dovednostmi. (Činčura, 2013)

Environmentální výchova vychází z předpokladu, že klíčem ke kvalitnímu životnímu prostředí je odpovědné chování veřejnosti. Hungerford a Peyton (podle Marcinkowski, 2005) definovali pět základních oblastí odpovědného environmentálního chování.

(Činčera, 2013) Těmi jsou:

- ekomanagement (chování, ve kterém jsou lidé v přímém kontaktu s přírodou či přírodními zdroji),
  - spotřebitelství (chování, ve kterém lidé ovlivňují trh využitím své kupní síly, např. nákup výrobků s ekoznačkou),
  - přesvědčování (chování, kdy lidé ovlivňují jiné lidi k odpovědnému environmentálnímu chování),
  - politické akce (chování, ve kterém lidé využívají svá politická práva ve prospěch životního prostředí, tj. např. komunikují se zastupiteli, volí)
  - právní akce (chování, kdy lidé využívají existující právní nástroje, např. píšou petice, dávají podněty k trestnímu stíhání, účastní se různých rozhodovacích procesů).
- (Činčera, 2013, s.19-20)

2. METODOLOGICKÁ ČÁST

V této části bude popsán kompletní kvalitativní výzkum, včetně volby metodologické strategie, výzkumného cíle, výzkumného vzorku, analýzy dat a etiky výzkumu.

Kvalitativní výzkumná metoda

Pro výzkum, který je prováděn v praktické části této práce, byla vybrána kvalitativní výzkumná strategie, a to v souladu s cílem práce.

Metodolog Creswell (1998, s. 12 cit. Hendl, 2008) definoval kvalitativní výzkum takto: *„Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založen na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.“* Kvalitativní výzkum je tak

metodou shromažďování dat, která klade důraz na hlubší porozumění zkoumanému fenoménu. V tomto přístupu není hlavním zdrojem dat kvantifikovatelný nebo statistický materiál, ale spíše samotný výzkumník. Jeho úkol spočívá v konstrukci obrazu, který odhaluje aspekty zkoumaného fenoménu, a to prostřednictvím analýzy a interpretace nasbíraných informací. Hlavním cílem je vysvětlit, jak jednotlivci v konkrétním prostředí a situaci interpretují to, co se děje, proč volí určité chování a jak organizují své každodenní aktivity a interakce.

Kvalitativní přístup přináší řadu výhod, které jsou klíčové při hlubokém zkoumání jednotlivce, skupiny, události nebo fenoménu. Jednou z klíčových výhod je schopnost poskytnout podrobný popis a hluboký vhled do zkoumaného jevu. Díky tomu lze získat detailní porozumění tomu, jak jedinci nebo skupiny interpretují události, proč zvolí konkrétní chování a jak organizují své každodenní aktivity a interakce. Kvalitativní přístup se také vyznačuje tím, že zkoumá fenomén v jeho přirozeném prostředí, což poskytuje autentičnost a kontext. Dále umožňuje studovat dynamiku procesů a vyvíjet teorie na základě hlubšího porozumění. Tato metodologie reaguje dobře na místní situace a podmínky, což umožňuje odhalovat lokální, idiografické příčinné souvislosti. Kromě toho je kvalitativní přístup užitečný při počáteční exploraci fenoménů, což umožňuje objevovat nové perspektivy a otázky ve výzkumném procesu. (Hendl, 2008)

Kvalitativní výzkum se provádí ve třech základních fázích (tyto fáze se mohou do určité míry překrývat), nejprve probíhá získávání údajů od respondentů, poté přichází analýza a kódování získaných dat, a na základě zanalyzovaných údajů je nakonec vypracována písemná interpretace. (Strauss, Corbin, 1999). V těchto fázích bude probíhat i tato praktická část. V první řadě budou získána data, a to tedy pomocí metody polostrukturovaného rozhovoru. V druhé fázi budou tato data analyzována a kódována a následně budou závěry popsány, tedy interpretovány, v rámci této bakalářské práce.

Polostrukturovaný rozhovor

Polostrukturovaný rozhovor se využívá zejména ve třech případech, a) máme-li jasně definovaný výzkumný problém, b) pokud chceme srovnávat různé aktéry, skupiny či různá prostředí, c) ve výzkumech, které mají s ohledem na výzkumné téma relativně homogenní vzorek. (Zandalová, 2020) Vzhledem k cíli mé práce, kterým je porovnání genderových postojů k ekologii a klimatickým změnám mezi muži a ženami, jsem zvolila metodu polostrukturovaného rozhovoru. Tato metoda poskytuje dostatečnou

flexibilitu pro zkoumání rozmanitosti postojů v rámci genderových kategorií a zároveň přináší potřebnou strukturu pro systematické porovnání výsledků.

Polostrukturovaný rozhovor představuje formu rozhovoru s částečně připravenou strukturou. Výzkumník si předem definuje tematické okruhy nebo širší otázky, na které se během rozhovoru zaměřuje. Tento "guide list" může obsahovat buď obecnou tematickou osnovu nebo konkrétně formulované a seřazené otázky, závisle na povaze výzkumného problému nebo praxe v daném oboru. (Zandalová, 2020) V této práci je použit polostrukturovaný rozhovor, který nabízí pečlivě připravený scénář. Tento scénář poskytuje základní směr otázek, avšak v průběhu rozhovoru je také možnost klást další otázky, které nejsou v rámci připraveného scénáře uvedené. Tyto doplňkové otázky mohou přispět k hlubšímu porozumění a lepšímu nahlédnutí do respondentových postojů a názorů. Otevřenost a pružnost polostrukturovaného rozhovoru poskytují jak výzkumníkovi, tak i respondentům prostor k průběžnému upřesňování významu otázek a odpovědí, a tak snižuje riziko vzájemného nedorozumění. Celkově tento formát umožňuje sledovat perspektivu účastníků výzkumu, zatímco současně udržuje strukturovanost a přehlednost. Všechny rozhovory v rámci studie pokrývají stejné tematické oblasti a mají částečně stejnou strukturu, což usnadňuje následnou analýzu. Nevýhody nebo požadavky, které vyplývají z polostrukturovaného rozhovoru, jsou v podstatě přímým důsledkem jeho výhod. Provedení polostrukturovaných rozhovorů si vyžaduje čas (je potřeba připravit si osnovu rozhovoru, oslovit účastníky výzkumu, najít vhodné místo a čas pro delší a klidné setkání, provést rozhovor) a také náročný proces přepisu. Kromě toho je důležité zdůraznit, že polostrukturované rozhovory, stejně jako všechny kvalitativní rozhovory, závisí na schopnostech výzkumníka kladení otázek, naslouchání, budování důvěry, přesvědčování dotazovaných o své odbornosti a schopnosti být reflexivní, aby nedocházelo k nevědomé manipulaci dotazovaných směrem k určitým tématům nebo odpovědím. (Zandalová, 2020)

Výzkumný cíl

Bakalářská práce si klade za cíl zkoumat genderové postoje k ekologii a klimatickým změnám. Hlavním cílem této bakalářské práce je popsat a následně analyzovat genderově specifické aspekty vnímání, zájmu a péče o životní prostředí. V rámci současné literatury se věnují této tematice s důrazem na genderové role a vzorce chování ve vztahu k environmentálním otázkám. Pro dosažení cíle práce je zvolen kvalitativní přístup, který umožní detailně prozkoumat a porozumět komplexnosti genderových

postojů k otázkám životního prostředí. Tento přístup umožní hloubkovou analýzu, nikoli pouze potvrzování nebo vyvracení předem stanovených hypotéz.

Etika výzkumu

Všichni respondenti ústně souhlasili s účastí v rozhovoru. Byli podrobně informováni o účelu výzkumu, procesu rozhovoru a způsobu, jakým budou jejich údaje použity. Účastníci byli informováni také o způsobu zpracování jejich údajů, včetně toho, kdo k nim má přístup. V případě zájmu oslovených respondentů budou mít možnost výsledky práce obdržet po její obhajobě.

Respondentům byla přislíbena patřičná anonymita, rozhovory neobsahovaly žádná přímá osobní data v podobě jmen, data narození, místa bydliště či rodného čísla, nebo data nepřímá, na jejich základě by je bylo možné identifikovat. Jména respondentů používaná v této bakalářské práci jsou smyšlená. Otázky byly kladeny citlivou formou s ohledem na cílovou skupinu. Opatrně jsem přistupovala především k otázkám týkajícím se klimatického žalu, které mohly respondenty rozrušit.

Výzkumný vzorek

Výzkumný vzorek pro mou bakalářskou byl sestaven s ohledem na genderovou vyváženost, která reflektuje stejný počet žen a mužů. Tato rovnováha byla záměrně zvolena vzhledem k tématu mé práce, které se zaměřuje na genderové aspekty vztahující se k životnímu prostředí. Tímto způsobem jsem chtěla zajistit, aby výsledky mého výzkumu odrážely různorodé perspektivy a postoje od obou těchto pohlaví.

Výzkum byl zaměřen na respondenty ve věkovém rozmezí 18 až 30 let. Tuto věkovou kategorii jsem zvolila z důvodu, že tito lidé vyrůstali ve světě, kde se ekologické problémy již hojně diskutují ve společnosti a médiích. Tato generace je tak ideálním subjektem pro zkoumání genderových odlišností v reakcích na ekologické výzvy, s ohledem na jejich společenský kontext a vliv mediální prezentace těchto témat.

Není kladen žádný omezený rámec třídního postavení, etnicity nebo demografických faktorů, což umožňuje zohlednit různorodost respondentů a získat komplexní vhled do genderových perspektiv v oblasti ekologický a environmentálních otázek

Pro získání respondentů do mého výzkumu jsem využila kombinaci osobních a online zdrojů. Začala jsem oslovováním svých osobních kontaktů, včetně kamarádů a známých, kteří splnili kritéria mého výzkumu, tedy věkové rozmezí. Dále jsem vytvořila

žádost na svém Instagramovém profilu, kde jsem vysvětlila účel výzkumu a nabídla možnost účasti. Tato platforma mi umožnila oslovit širší veřejnost a získat potenciální respondenty, kteří nemusí být přímo spojeni s mým osobním okruhem. Kromě toho jsem využila metodu snowball, kde první respondenti doporučovali další vhodné účastníky. Tímto postupem jsem postupně rozšířila svůj vzorek a zajistila si tak dostatečný počet respondentů.

3. ANALYTICKÁ ČÁST

K rozkrytí výzkumných dat jsem využila několik metod kódování, konkrétně otevřené kódování, axiální kódování, a kódování vzorů. Nejprve jsem využila metodu otevřeného kódování, tuto metodu je vhodné použít na začátku analýzy dat. Spočívá v přiřazení širokých a obecných kódů k jednotlivým částem dat. Cílem je identifikovat základní vzory a témata v datech bez předchozích očekávání. Otevřené kódování umožňuje získat hlubší porozumění obsahu dat a pomáhá objevit nové koncepty. Dále jsem využila metodu axiálního kódování. Tato metoda se zaměřuje na vytváření vztahů mezi různými kódy a kategoriemi identifikovanými během otevřeného kódování. Axiální kódování pomáhá vytvořit hierarchickou strukturu pro organizaci kódů a zjištění hlavních témat a subtémat ve zkoumaných datech. Na závěr jsem využila metodu kódování vzorů, tato metoda se zaměřuje na identifikaci specifických vzorů nebo trendů v datech, jako jsou opakující se situace, události nebo reakce. Kódování vzorů mi umožnilo vytvořit si srozumitelný a komplexní obraz o sledovaném jevu, a identifikovat klíčové trendy nebo problémy.

Během analýzy dat vyvstalo několik klíčových témat a vzorů, které jsou důležité pro porozumění mnou zkoumaného jevu, tedy identifikaci rozdílů genderových postojů k ekologii a klimatickým změnám. Mezi hlavní témata, která vyplynula z kódování dat, patří:

- Genderové rozdíly ve vnímání stavu životního prostředí
- Genderové rozdíly ve spotřebním chování konzumaci masa, dopravě, nakupování, zacházení s odpadem a energiemi
- Zájem o ekologii, udržitelnost a environmentální témata
- Vnímání občanské angažovanosti a politických opatření v rámci životního prostředí
- Prožívání klimatického žalu

V datech se také objevují různé vzory a trendy, které nezávisí na genderu. Mezi ně patří například postoje ke vzdělání v oblasti ekologie, povědomí a informovanost o klimatických krizích, a také názor, ohledně individuálního vlivu a zodpovědnosti každého jednotlivce. Kromě tohoto se významně projevuje přesvědčení o dominanci ekonomických faktorů v procesu společenského rozhodování. Respondenti a respondentky se shodují v názoru, že ekonomické zájmy a hlediska často převažují nad ekologickými hledisky, což odráží převažující vliv peněz a hospodářských faktorů na rozhodovací procesy ve společnosti. Tato hlavní témata a vzory poskytují cenný vhled do zkoumaného jevu a jsou klíčové pro formulaci závěrů.

Analýza a interpretace dat je provedena do těchto oddílů vztahujících se k předmětu výzkumu a je doložena přímými odpověďmi respondentů, doplněna mými komentáři a spojením s odbornými poznatky.

3.1 Genderové rozdíly ve vnímání stavu životního prostředí

Prvotním, úvodním dotazem každého rozhovoru byla obecná otázka, jak respondenti vnímají současnou situaci ohledně životního prostředí a změn klimatu. Ačkoli většina respondentů vyjádřila ve svých odpovědích důležitost tématu ekologie a životního prostředí, postoje mužů a žen se lišily.

Analýza postojů mužů a žen k tématu vnímání současné situace životního prostředí ukazuje na zajímavé rozdíly mezi oběma pohlavími. Zatímco někteří muži vyjadřují více rezervovaný přístup k problematice, zdůrazňují vyčerpání a některých z nich nepovažují situaci za tak akutní, ženy naopak věnují větší pozornost naléhavosti situace a potřebě konkrétních opatření k jejímu zlepšení.

Muži se zdají mít rozporuplné postoje, často zdůrazňují svůj zaneprázdněný pracovní život jako faktor, který ovlivňuje jejich angažovanost v otázkách životního prostředí. Někteří z nich poukazují na to, že situace není tak vážná, přičemž někteří zaujímají spíše pasivní postoj. Avšak někteří jsou si vědomi významu dopadů lidské činnosti na přírodu, a situaci ohledně životního prostředí nepovažují za příznivou. Většina mužů zdůrazňuje význam řešení problematiky životního prostředí na globální úrovni, s tím, že někteří pocítují, že některá opatření Evropské unie mohou být až příliš přísná, oproti tomu, jak se k ekologii staví zbytek světa.

Filip: *“Spíš by se na ekologii měly zaměřit jiné státy než jen evropská unie, který dělají mnohem větší znečištění planety, třeba Čína, Indie a podobný. A co já třeba vím, tak vyřazený auta z Japonska jdou do Afriky, kde se ekologie a nějaký emisní normy, vůbec neřeší, což je věc, že, místo toho, aby se v Evropě řešily extrémně drahý elektrický auta, a kvůli tomu se řeší i další komplikace a tak. Tak by se nad tím mohl zamyslet i zbytek světa. Takže za mě to je v Evropě dost řešený téma, a zbytek světa by spíš měl podle nás následovat.”*

Jirka: *“V Evropě mi ta situace nepřijde tak vážná, ale nedokážu říct co zbytek planety, co deštný pralesy nebo tak. Ale za mě si ale rozhodně myslím, že je to lepší, než 80. Léta, sice jsem v nich nežil, ale myslím, že dřív se na to životní prostředí tak nedbalo. Ale v Evropě si myslím, že jsem v pohodě.”*

Luky: *“Zrovna v Evropě jsme taková osvícenější část světa, ale i kdyby se Evropa stala nejzelenějším kontinentem tak to neřeší problém Indie, Číny, Bangladéše a podobný.”*

Na druhé straně ženy vyjadřují více jednotné postoje. Jsou si vědomy vážnosti situace a potřeby zásadních změn, aby se situace vyvíjela k lepšímu. Většina žen považuje téma životního prostředí za aktuální a zdůrazňuje potřebu větší pozornosti a konkrétních kroků k jeho zlepšení. Tento názor je založen na obavách z nedostatečných či neúčinných opatření, která byla dosud přijata, a na zdůraznění naléhavosti situace. Postoje žen také poukazují na to, že i přes určité pozitivní změny nejsou kroky dostatečné a dle jejich názoru musí by měly být provedeny zásadní změny v mnoha oblastech.

Marie: *“Já teda současnou situaci nevnímám vůbec pozitivně, podle mě je to hodně aktuální téma, který potřebuje zásadní změny, aby se to vyvíjelo k dobrému. Ačkoli tedy jsou i nějaké pozitivní změny, tak nejsou úplně dostatečné, a nejsou úplně ve všech oblastech.”*

Klára: *“Myslím si, že by se o tom určitě mělo mluvit víc, mělo by to být určitě probíranější téma. Mělo by se tomu věnovat víc pozornosti a měly by se dělat určitý kroky k tomu, aby to bylo více řešené, než je to teď.”*

3.2 Hodnotový systém

Při obecném dotázání na hodnotový systém všichni respondenti odpovídali velmi podobně – za nejdůležitější považovali zdraví, rodinu/přátele, finance. U konkrétního

dotázání, kam by v jejich hodnotovém systému zařadili otázky týkající se životního prostředí, už se postoje mužů a žen lišili. Ženy byly v jejich odpovědích dost jednotné, a subjektivně zmiňovaly vysokou prioritu ekologie, s tím, že ji zařazují na přední příčky svých hodnotových preferencí. Odpovědi mužů byly zase naopak trochu více různorodé ve srovnání s ženami, a většina z nich ekologii neřadila tak vysoko ve svém hodnotovém systému.

Tyto rozdíly v prioritizaci hodnot lze propojit s teorií o genderových rozdílech v hodnotovém systému. Podle esencialistických teorií, (Deaux a Major 1990; Mednick 1989 cit. Prince- Gibson a Schwartz, 1998) které předpokládají stabilní, předvídatelné a internalizované genderové rozdíly, bychom očekávali, že ženy budou více zaměřeny na expresivní hodnoty, jako je péče o životní prostředí, zatímco muži budou více orientováni na instrumentální hodnoty, jako je ekonomický úspěch. Nicméně, z analýzy rozhovorů vyplývá, že tento stereotyp není vždy plně potvrzen, neboť existují individuální rozdíly v prioritách u obou pohlaví.

Teorie konstrukcionismu a interakcionismu (Prince- Gibson a Schwartz, 1998) také nabízejí vhled do této problematiky. Tyto perspektivy zdůrazňují, že genderově specifické chování je vyžadováno pouze v situacích, kde je sociálně vnímáno v rámci genderových rolí. Rozdíly v prioritách mezi muži a ženami by tak mohly být formovány sociálními interakcemi a vnímanými situacionálními faktory.

Z uvedené teorie je patrné, že genderové rozdíly v hodnotových preferencích nejsou pevně stanovené a mohou být ovlivněny různými faktory, včetně sociálních interakcí a individuálních zkušeností. V případě ekologických hodnot je tak třeba brát v úvahu biologické, sociální ale i individuální zkušenosti a vnímání situace, které mohou formovat prioritizaci těchto hodnot u mužů i žen. Studie od José A. Coralisa a Jaime Berenguer (2000) podporuje názor, že environmentální chování není pouze otázkou osobních postojů, ale také interakce mezi osobními přesvědčeními a vnímanými situačními faktory.

Marie: *“Prioritu u mě životní prostředí má určitě, zařadila bych ho na ty přední příčky. Je to věc, kterou považuji za důležitou a snažím se podle toho žít.”*

Lukáš: *“Pro mě jako pro mladého člověka, mají prioritu docela velkou. Takže by byly někde v těch předních příčkách.”*

3.3 Genderové rozdíly ve spotřebním chování

Rozdíly mezi muži a ženami ve spotřebním chování se projevily především v oblasti konzumace masa a nákupu oblečení. Naopak, v oblastech dopravy, energetiky a správy odpadů odpovídali muži i ženy velmi podobně. Ukázalo se, že spíše, než na pohlaví respondentů záleželo na jiných faktorech.

Gender a energetika v domácnostech

Ačkoliv muži i ženy odpovídali velmi podobně na otázky týkající se energetiky a domácí spotřeby. Následná detailní analýza dat ukázala, že existují genderově podmíněné rozdíly v přístupu k řešení otázek úsporné spotřeby energie v domácnosti. Citace Karla a Hanky poskytují konkrétní příklady toho, jak se rozhodování o spotřebě energie a úsporných praktikách v domácnosti promítá do každodenního života jednotlivých členů. Karel zmiňuje, že sám o sobě příliš neřeší spotřebu energie, ale jeho přítelkyně je aktivnější v tomto směru a určuje, jak se v jejich domácnosti s energií nakládá. Na druhé straně Hanky matka sehrává klíčovou roli při vedení domácnosti a výchově k ekologickým praktikám, včetně šetření s elektřinou a tříděním odpadu.

Tato dynamika je v souladu s teorií, která zdůrazňuje roli žen v hospodaření domácnosti a využívání technologií spojených s péčí o domácnost. I když politika často opomíjí ženy jako hlavní aktérky v otázkách domácí spotřeby energie, je patrné, že ženy mají významný vliv na praktiky šetření energie v domácnosti. Tím se potvrzuje, že genderově podmíněné rozdíly mohou ovlivnit ekologické chování, přičemž ženy jsou často vnímány jako více angažované a odpovědné za tyto praktiky. Tato analýza je v souladu s studií provedenou Khalidem a Razemem (2022).

Karel: " Jako asi moc neřeším, mám byt, kde jsou tři místnosti, můj odbyt energie není asi nějak velkej. Jako já jsem ten typ co by si čistil zuby u puštěného kohoutku, ale přítelkyně to řeší, takže se jede podle ní."

Hanka: "... Tak od malička jsme třídili odpad a byl na to u nás docela kladený důraz, i jako šetřit s elektřinou i s vodou.... teda mamka spíš, protože táta se moc neangažoval, ale mamka mě vedla docela hodně, a myslím, že jako domácnost jsme docela dost šetrný."

Konzumace masa

V konzumaci masa se často odráží symbolika mužské síly a dominance nad přírodou, což má hluboké kořeny v historických a kulturních kontextech, jak tvrdí Twigg (1979 cit. Ruby, 2012). Tato symbolika je stále patrná i v moderním konzumním chování, kde muži častěji preferují a konzumují maso než ženy. Tento rozdíl není pouze způsoben osobními preferencemi stravy podle pohlaví. Cooke a Wardle (2005, cit. Modliska et al., 2020) naznačují, že rozdíly v konzumaci masa mohou spíše reflektovat rozdíly ve výchově dívek a chlapců, což vede k formování spojení mezi masem a maskulinitou. Ve výzkumném vzorku je patrné, že muži častěji uvádějí konzumaci masa každý den, zatímco ženy projevují střízlivější přístup. Tento rozdíl lze interpretovat jako vyjádření genderových identit a sociokulturních očekávání, která spojují maso s mužskými atributy. Taková spojitost může vést k tomu, že muži přisuzují konzumaci masa vyšší význam jako prostředek vyjádření své maskulinity, což může být ovlivněno i sociálním tlakem a genderovými stereotypy.

Jirka: *“...Ale mě maso chutná, a myslím si, že ho potřebuju. Necítím se najedený, když za ten den nemám maso.”*

Adéla: *“Každý den ne, jako nesnažím se to nějak cíleně omezovat, ale tak 2/3x do týdne si to maso dám. Nepotřebuju maso každý den.”*

Na čem se však všichni respondenti shodli, byla jejich přesvědčení, že maso je zdravou potravinou. Nicméně většina z nich zdůrazňovala význam původu masa, přičemž maso z velkochovů nepovažovali za tak zdravé a výživné jako to od malých farmářů, či frekvenci konzumace masa.

Klára: *“Jo, myslím si, že by mělo být součástí jídelníčku člověka...nebo jako nemusí být, existují různé náhrady, ale za mě maso je dobrá věc.”*

Karel: *“...když se to dělá hromadně, tak to asi už není úplně zdravý. Jde o to, jaký asi maso, od koho.”*

Taktéž jsem se respondentů dotazovala, na to, jak vnímají dopad masného průmyslu na životní prostředí. Postoje mužů k dopadu masného průmyslu na životní prostředí se různí. Někteří muži zdůrazňují, že masný průmysl není hlavním ekologickým problémem a poukazují na jiné zdroje znečištění, jako jsou průmyslové emise a doprava, či dopravu vnímají jako hlavní problém masného průmyslu. Jiní se cítí nejistí ohledně skutečného dopadu a jsou skeptičtí ohledně odborných informací. Dále existují muži,

kteří vnímají masný průmysl jako velký problém pro životní prostředí, ať už z hlediska produkce skleníkových plynů či nadměrné spotřeby masa.

Vašek: *“Asi to dopad má, ale nemyslím si, že by to bylo horší než třeba produkce odpadů z fabrik, toho kouře a různých spalovny odpadu, to je podle mě horší mnohem. Nebo třeba doprava má určitě větší dopad na životní prostředí než masný průmysl. Myslím si, že ten masný průmysl je spíš špatný z etického hlediska, než z ekologického...”*

Filip: *“Má to dopad. Krávy vypouští CO₂, takže skleníkový plyn, a to má vliv na to životní prostředí. Taky se musí budovat nějaký velký kravíny. Ale oproti vylitému ropnému tankeru do moře je to asi stopový množství.”*

Postoje žen jsou více jednotné oproti postojům mužů. Analýza postojů žen ukazuje jejich znalost ohledně dopadu masného průmyslu na životní prostředí a zároveň naznačuje výraznou obavu z negativních dopadů tohoto odvětví. Ženy se shodují v tom, že masný průmysl má značný ekologický dopad a věnují pozornost jak samotnému chovu zvířat, tak i procesu zpracování a distribuce masa. Je patrné, že vnímají masný průmysl jako značný ekologický problém.

Anna: *“Masný průmysl má dost velký dopad na životní prostředí. Od chovu zvířat, který může vést k odlesňování a emisím skleníkových plynů, až po samotný proces zpracování a distribuce masa, což zase přidává další zátěž na naši planetu.”*

Hanka: *“Tak je to určitě negativní. Je kladen důraz na tu kvantitu, aby toho bylo co nejvíce, takže produkce methanu, zabírá to místo, takže odlesňování, i energeticky to je náročný. Takže to má velký dopad na životní prostředí.”*

Gender a nákupy

Ženy vykazují různorodý přístup k nakupování a spotřebnímu chování v souvislosti s ekologií. Pro mnohé není ekologické hledisko hlavním kritériem při nákupu, ale přesto si uvědomují význam udržitelného přístupu k nakupování a snaží se o jeho zohlednění. U kosmetiky raději volí přírodní produkty, které považují lepší zejména pro sebe z hlediska zdraví. Většina z žen alespoň částečně volí při úklidu přírodní produkty jako ocet či jedlou sodu, avšak zmiňují i zvyk převzatý z domova od rodičů používat běžné chemické prostředky, pro pocit “úplně” čistoty. U oblečení, ženy nejčastěji volí kombinaci nového a second hand kousků, kde shledávají jako velké plus finanční

dostupnost, některé z nich samy oblečení v internetových second handech prodávají. Důležitým faktorem u oblečení je pro ženy kvalita a trvanlivost oblečení.

Klára: *“Já bych nejradši měla vše přírodní, ale jsem spokojená i s nějakými produkty které nejsou stoprocentně přírodní...”*

Nikola: *“Teď se snažím najet na ten ocet a kyselinu citronovou, protože je to levný a prostě člověk nemusí dýchat savo, ale jsem z domova naučená na to savo, takže používám i to, ale snažím se to minimalizovat.”*

Všechny ženy pak vyjadřují pozitivní postoj k certifikovaným produktům, ačkoliv přiznávají, že to není jejich priorita, rády takové projekty podpoří. Rozhodující faktor je zde však cena, některé ženy jsou ochotny za produkt zaplatit více, zatímco jiné se zaměřují spíše na svůj finanční rozpočet a vybírají certifikované produkty pouze tehdy, když jsou cenově dostupné. Certifikované produkty často spojují s vyšší kvalitou a delší životností.

Hanka: *“Že bych to vyloženě vyhledávala, že potřebuju tenhle produkt, co má tenhle certifikát, tak to ne, ale když si něco koupím a má to ten certifikát tak zaregistruju, že ta značka má tyhle certifikáty, a když v budoucnu kupuju něco, tak si na to vždycky vzpomenu a řídím se podle toho. Ale není to hlavní kritérium, dle kterého nakupuju, ale když jdu do obchodu, a mám na výběr mezi něčím co má ten certifikát a co ne, a je to cenově dostupné, tak volím tu věc s tím certifikátem.”*

Muži mají dost obdobné názory a postoje jako ženy, co se týče zohledování ekologického hlediska při svých nákupech, zejména pak při složení produktů, kde přírodní produkty považují za lepší variantu, ale stejně tak jako ženy zůstávají věrni produktům s více chemickým složením. Na rozdíl od žen, ale při nákupu oblečení většina mužů výhradně volí oblečení vždy nové, ačkoli si jsou někteří z nich vědomi výhod, které second handy nabízí.

Lukáš: *“Většinou kupuju nové oblečení, v second handech jsem nikdy nenakupoval. Ale oblečení si kupuju tak 2/3x do roka, když prostě fakt nemám, že se mi to zničí, tak nakoupím několik triček, mikin a nějakou dobu s tím zas žiju.”*

Jirka: *“Jo, to zas jo. Třeba šampony, ať je to, co nejvíc, klidně ať se myju bahnem, když to bude zdravý. Nekoukám na ty vůně a tohle, ale ať to má co nejvíce přírodní složení. Nechci na sebe házet silikony. Sem tam použiju jedlou sodu, ale to spíš to savo.”*

Analýza nákupního chování mužů a žen reflektuje některé koncepty a teze diskutované v teorii o genderových rozdílech ve spotřebním chování. Především je patrná rozmanitost preferencí a postojů k nakupování mezi muži a ženami, což odpovídá rozdílům ve stylu nakupování popsáných v teorii Browna (2008). Zatímco většina mužů preferuje rychlý a pragmatický přístup k nákupům, ženy projevují spíše pečlivé a rozvážné rozhodování. Tato konstatace je podpořena citacemi, jako je například vyjádření Hanky, která uvádí: *“Já koukám hodně na složení teda, jak u jídla, tak i u kosmetiky, tam vím, že se chci třeba vyhnout určitým látkám, tak si zkontroluju složení”*

Dále je zjevné, že nakupovací chování může být ovlivněno stereotypy a genderovými očekáváními, jak naznačuje teorie. Například, když muži vyjadřují odpor vůči nákupům, často se to týká především nákupu oděvů a módy, zatímco ženy mohou být více zaměřeny na tyto kategorie. To odpovídá citacím, jako je například vyjádření Nikol: *“...miluju sekáče, tam jsou super kousky za skvělý peníze, jedu si hodně ten Vinted, kde nakupuju i prodávám”*

Dále teorie předpokládá, že muži a ženy mohou mít odlišné preference v oblasti propagace a komunikace s reklamou. Zatímco muži mají pravděpodobně rádi propagace, které prospívají pouze jim samým, ženy mohou být citlivější k reklamním apelům, které jsou zaměřeny na pomoc ostatním. To se odráží v citacích, jako je například vyjádření Kláry: *“Jako určitě to ovlivní můj výběr. Kdybych viděla dvě trička vedle sebe, a to je certifikovaný, tak určitě vezmu radši to s tím certifikátem...”*

V neposlední řadě, narůstající zájem o komplexní informace týkající se nabízených produktů, jak je popsáno v teorii, může ovlivnit rozhodovací procesy při nákupu. To může vést ke zvýšené pozornosti k různým aspektům produktů, včetně jejich složení, původu a etických otázek. Tato reflexe se může projevit u těch jednotlivců, kteří mají dostatek finančních prostředků a mohou si dovolit věnovat pozornost kvalitě a etickým aspektům spojeným se zbožím. To je patrné v citacích, jako je například vyjádření Amálie: *“Koukám na to, u toho oblečení ta kvalita jde pak hodně znát a je lepší si připlatit a koupit něco kvalitního co vydrží několik let než každý rok kupovat nové věci.”*, Kláry: *“...Hlavně ty certifikované věci, jsou i kvalitnější, to bych řekla, že platí jak u jídla, tak i oblečení...”* či Nikol: *“Zase se budu opakovat, ale já prostě řeším hlavně ty peníze. A ty věci s certifikáty, a tak bývají dražší... jako já to ráda podpořím, ale nemám na to finančně jen kupovat jen drahé věci. Hlavně přemýšlím, aby to pro mě mělo užitek.”*

Zero waste

Analýza povědomí o konceptu zero waste mezi respondenty a respondentkami odráží důležité souvislosti s teoretickými koncepty udržitelného životního stylu a genderových rolí, jak naznačuje Badowska a Delińska (2019). Jejich výzkum ukazuje, že ženy častěji deklarují znalost konceptu zero waste než muži, což se potvrdilo i v této práci.

Někteří mužští respondenti měli omezenější povědomí o konceptu zero waste. To může být způsobeno nedostatkem informací nebo nedostatkem zájmu o environmentální otázky. Nicméně, jak naznačuje Honzova reakce na vysvětlení konceptu, i lidé, kteří neznají zero waste, mohou být otevřeni myšlence na minimalizaci odpadu a ekologicky šetrnému životnímu stylu, jakmile se s ním seznámí. Tento jev podporuje důležitost osvěty a informování o udržitelných životních stylech, které mohou změnit chování jednotlivců. Ačkoliv může existovat rozdílná úroveň povědomí o zero waste mezi respondenty a respondentkami, důležitým jevem je snaha lidí o alespoň částečné praktikování myšlenky tohoto filozofického směru.

Amálie: “Znám zero waste, snažím se ho praktikovat, aspoň v tom jídle, nekupuji toho moc, aby pak neplýtvala. Ty obaly samozřejmě vyhazuju, ale to jídlo aspoň nevyhazuju... i třeba když máme doma chleba starý, tak ho nasušíme a dáváme zvířatům, nebo zbytky zeleniny a slupky házíme na kompost.”

Honza: “Neznám přímo tenhle název, ale vím, že někteří lidé nakupují třeba bez obalu, a snaží se omezit svůj vyprodukovaný odpad. Jako úplně si nedokážu představit takhle žít, ale když mám třeba nějaké onošená trika, tak je pak nosím do doma nebo do fitka a tam je pak úplně donosím.”

Klára: “Znám, a přijde mi hustý, že někdo dokáže žít tak, že má fakt třeba za měsíc jen skleničku odpadu. Já to praktikuji hlavně v tom oblečení, to lepší prodám, to horší nosím doma, na zahradu nebo na cvičení, to samé vlastně i s botama.”

3.4 Zájem o ekologii, udržitelnost a environmentální témata

Na základě výpovědí od mužů lze pozorovat dva hlavní přístupy k tématům ekologie, udržitelnosti a environmentálním otázkám. Někteří muži projevují nižší zájem o témata spojená s ekologií a udržitelností. Tyto témata se pro ně nestávají prioritou a informace

o nich získávají spíše pasivně než aktivně. Někteří z těchto mužů sice určité znalosti o ekologickém dění mají, avšak převážně z ekonomického a politického kontextu.

Vašek: *“No jako nemluví moc o těchto tématech. Řeším spíš jiné věci, jako politiku, a nějaký události co se zrovna dějí. Jako když hořela ta Austrálie nebo Řecko tak jsme se o tom bavili v okruhu mých lidí, ale spíš, jakože protože to byla nějaká aktualita.”*

Jirka: *“Já se o tom tématu bavím s kamošema spíš ale v kontextu ekonomie, jak se prostě ta ekologie až moc všude cpe. Jinak jako úplně se o to nezajímám. Prostě spíš z toho politického hlediska.”*

Řada žen vyjádřila ochotu a otevřenost diskutovat o ekologických tématech se svými blízkými, což naznačuje jejich aktivní zájem o ekologii a udržitelnost. Tato interakce může přispívat k rozvoji vědomí a zájmu o ekologii v širším spektru lidí. Dále ženy zmiňují, že nejen pasivně přijímají informace, ale aktivně se angažují ve vyhledávání nových poznatků, přičemž sociální média hrají klíčovou roli. Pravidelně sledují profily a skupiny zaměřené na ekologická témata, kde nalézají inspiraci, tipy a nové pohledy na udržitelný životní styl. Tento přístup ukazuje, že pro mnohé ženy není ekologie jen teoretický koncept, ale aktivní součást jejich každodenního života.

Klára: *“...nicméně sleduju na Instagramu a Tiktoku dost lidí, který se snaží dělat osvětu o těchto tématech a ukazují lidem, věci z běžného života, které mohou dělat ekologičtěji, od úklidu, přes nákupy, až po nějaký rekonstrukce bytu a podobně. To mi přijde super, sociální sítě má skoro každý, a tak je to velmi snadno dostupné.”*

Marie: *“Jo bavím se o tomhle tématu s kamarády třeba, a většinou jsem já ta která toto téma vytáhne. Ne že bych chtěla někoho poučovat, ale spíš říkám takový zajímavý informace, které si někde přečtu a pak je posílám dál. Kamarádi to mají rádi upřímně.”*

3.5 Vnímání občanské angažovanosti a politických opatření v rámci životního prostředí

Občanská angažovanost

Při zkoumání vnímání občanské angažovanosti české populace lze identifikovat dva základní postoje. Někteří respondenti vyjadřovali přesvědčení o relativně vysoké úrovni angažovanosti české populace v porovnání s jinými zeměmi. Naopak druhá skupina respondentů zastávala názor, že česká veřejnost nemá dostatečný zájem o otázky týkající

se životního prostředí nebo že tato záležitost není dostatečně relevantní pro širší spektrum obyvatelstva. Je však důležité poznamenat, že tyto skupiny nebyly genderově polarizované, což naznačuje, že vnímání občanské angažovanosti v této oblasti nesouvisí s pohlavím respondentů.

Klára: “Myslím si, že my jako Češi asi nejsme úplně nejhorší. Řekla bych, že jsme asi jako i té lepší přičce, co se tohohle týče. Ale určitě to mají jinde víc...”

Vašek: “Češi my přijdou dost ignorantní, dokud jim nikdo nesahá na pivo a uzeniny, tak se nestarají. Takže v oblasti životního prostředí, bych řekl, že ta aktivita je dost nízká. Já třeba osobně ani o žádných demonstracích nebo něčem takovém, kvůli životnímu prostředí neslyším, a to jsem z Prahy, a kde jinde by se mělo něco dít než v Praze.”

Amálie: “Jako já bych řekla že Česko už je na tom už mnohem líp, než bylo. Řeší se to teď mnohem víc, a to téma je tady víc rozebíraný mi přijde. Myslím si, že tu máme i dost dobrých ekologů, kteří se snaží na to poukazovat.”

Muži vyjadřují určitou zdrženlivost vůči účasti na demonstracích a zdůrazňují obavy spojené s extrémními projevy a vandalismem, což může odrážet jejich vnímání aktivismu a angažovanosti. Naopak, ženy se zdají být otevřenější k dobrovolnickým aktivitám a projevům podpory ochrany životního prostředí, jako je účast na akcích či dobrovolničení. Tyto rozdílné přístupy mohou souviset s odlišným vnímáním rolí a odpovědností jednotlivých pohlaví v rámci společnosti.

Teorie o občanské společnosti naznačuje, že prostředí občanské společnosti poskytuje platformu pro vyjádření různých názorů a podporu různorodých iniciativ. Tato teorie zdůrazňuje důležitost dobrovolnické práce, finanční podpory a účasti v občanských aktivitách jako klíčové prvky občanské angažovanosti. Muži, kteří se vyhýbají demonstracím a preferují finanční podporu, mohou reflektovat spíše pasivnější formu účasti v občanské společnosti, zatímco ženy, které se angažují, nebo uvažují o zapojení v dobrovolnických aktivitách, inklinují k aktivnější formě zapojení.

Respondenti a respondentky v práci studii vykazují rysy, které lze spojit s konceptem reflexivních dobrovolníků. Nejsou přímo zapojeni do organizovaných skupin nebo neziskových organizací, ale svými individuálními akcemi přispívají k podpoře určitých záležitostí, například finančními příspěvky nebo podpisem petičních akcí. Tento trend reflektuje modernizaci občanské společnosti a posun k individualizaci občanské participace, jak zdůrazňuje koncept reflexivních dobrovolníků podle Hustinx a

Lammertyna (2003, 2004, cit. Frič, 2019). Tímto způsobem je jejich angažovanost ve společenských otázkách spojena s osobní autonomií a flexibilitou, což odráží moderní trendy v občanském aktivismu.

Anna: “Nebyla jsem přímo na nějaké demonstraci, ale s kamarády jsme se účastnili několika akcí týkajících se ochrany životního prostředí, ale to byly spíš takové dobrovolnické aktivity. Podpisuju petice online, takové věci vidím na sociálních sítích a když mě to zaujme, tak neváhám. A jo, občas i něco tam hodím na ty neziskovky, ale mám omezený rozpočet jako student.”

Jirka: “Ty peníze jsem určitě daroval, že se zasadil nějaký stromeček. Petice... Podepsal jsem jich pár, ale nevím, jak moc byli spojený s ekologií, to nechci kecat. Demontrace odsuzuju. Ať si jde někde křičet, nebo zachránit co je potřeba zachránit, to mi přijde ještě v pohodě, ale aby se lidi lepili k zemi... což je v dnešní době dost populární. Já pak teda nevidím rozdíl mezi fašistama a jimi.”

Neziskové organizace

Analýza postojů jedinců k neziskovým organizacím odhaluje rozmanitost přístupů. Někteří respondenti vyjadřují obecné povědomí o různých organizacích a jejich snahách, zatímco jiní se přiznávají k nedostatečné informovanosti či zájmu o jejich činnost. Existují i vyjádření skeptická či nedůvěřivá vůči účinnosti a transparentnosti činnosti neziskových organizací. Celkově se zdá, že povědomí o těchto organizacích a jejich činnosti není u všech respondentů stejné a jejich postoj k nim se liší podle individuálních zkušeností a vnímání. Na základě vyjádření respondentů a respondentek lze konstatovat, že postoje vůči neziskovým organizacím se liší bez ohledu na pohlaví. Někteří muži i ženy projevují obecnou podporu a uznání práci organizací, zatímco jiní mohou vyjadřovat mírnou nedůvěru v možnosti těchto organizací ovlivnit legislativu nebo dosáhnout významných změn ve společnosti. Postoje mužů se mohou jevit spíše odměřenější a méně angažované, avšak zároveň mohou existovat i muži s podobnými pozitivními postoji jako ženy.

Vašek: “Greenpeace. Ale jako nevím, já to nesleduju, co dělají, a ani jsem upřímně neslyšel, že by třeba něčemu zabránili. Takže nevím no, nechci znehodnocovat někoho práci, ale zároveň vím, že je asi dost těžké prosadit v téhle zemi nějaké svoje zájmy, obzvlášť jak jsem řekl, když jsou Češi takový ignoranti.”

Klára: *“Greenpeace znám. Já jsem hrozně ráda, že se tomu někdo věnuje, protože já jsem od toho docela distancovaná, ačkoli se tohle téma dotýká nás všech, tak jsem ráda, že jsou tady lidi, kteří se tomu věnují a snaží se. A já si můžu třídit plasty a dělat takovéhle drobnosti, a nemusím se zaobírat takovýma velkýma věcmi. Takže je super, že ty neziskovky existují a že se tomu věnují.”*

Adéla: *“Greenpeace, brontosaurus, děti země. Jako nevím, jestli dokážou něco změnit, ale vždycky je lepší dělat něco než nic. Ale nevím, jestli mají takový dosah, aby vyloženě docílili toho, že se budou měnit zákony... Možná jo, ale minimálně to bude trvat hodně dlouho.”*

Politická opatření

Muži mají na politická opatření a prosazování zelených politik v rámci životního prostředí různé názory. Někteří se domnívají, že vláda neprojevuje dostatečnou aktivitu v oblasti ekologických iniciativ, a navíc mají pocit, že případná opatření jsou často vnímána jako pouhá povrchní gesta směřující k získání podpory veřejnosti. Další muži se vyjadřují s rezervou k politickým opatřením v oblasti ekologie, zdůrazňují ekonomické hledisko a zmiňují zpolitizovanost tématu ekologie. Muži taky zdůrazňují problémy, které vznikají v důsledku neohleduplného postupu v průmyslových zónách jiných zemí, kde nedochází k dodržování ekologických standardů. Tento pohled může být motivován obavami z globálních environmentálních problémů a důsledků pro celosvětové životní prostředí.

Ženy se zdají být v názorech vůči politickým opatřením více jednotné. Většina žen vnímá politické kroky jako nedostatečné a zdůrazňují potřebu více úsilí a rychlejší akce ze strany vlády. Domnívají, že politici nevěnují životnímu prostředí dostatečnou pozornost a že zelené politiky nejsou v politických programech dostatečně zastoupeny. Kritizují nedostatečnou pozornost v politických diskusích a nízkou úroveň zájmu o ekologická témata. Tvrdí, že ačkoli v některých zemích lze pozorovat snahu o omezení emisí a podporu obnovitelných zdrojů, ve většině případů je zapotřebí více konkrétních opatření. Zmiňují, že politická situace v Česku není příliš příznivá a že snaha politiků není zřejmá.

Celkově lze pozorovat, že muži a ženy vnímají politické opatření a prosazování zelených politik v rámci životního prostředí z odlišných perspektiv. Muži se často

zaměřují na ekonomické aspekty a politické trendy, zatímco ženy se více soustředí na ekologické dopady a žádají konkrétní opatření ke zlepšení stavu životního prostředí. Jirka: *"Já osobně na tu ekologii tak netlačil, když na to netlačí ani ten zbytek světa, abychom tady úplně nezchudli... já na to koukám ekonomicky.... jasný ty zákazy, že třeba kyselinu nemůžeš vylít do vody, tak to je jasný. Ale nikomu bych to úplně na sílu netlačil. Dneska je to téma ekologie hodně zpolitizovaný, kor v Evropě a evropské unii."*

Karel: *"Jo určitě, tady dost... až moc. Je z toho politický téma, a což si nemyslím, že je dobře. V EU to dělají až moc, pak ta Čína, indii, ty to nedělají vůbec... Ale pak na to můžeme doplatit my. Protože teď je třeba válka, mělo by se zbrojit, ale nejde tady zbrojit, protože jsou tady emisní povolenky, uhlíkový limity, prostě hlouposti, a támhle Rusko si zbrojit může. Takže to pak brzdí tu bezpečnost, a rozvoj té ekonomie. Teď odchází i automobilový průmysl, kvůli zelený ekonomice, předtím to byl těžkej průmysl, co šel dopříc jako první."*

Marie: *"No, nepřijde mi, že by jako vládní instituce úplně uplatňovaly enviromentální politiky. Samozřejmě vím, že tady máme nějaký omezení a limity na vypouštění nějakých toxických látek do vod nebo na vypouštění emisí, nevím, jestli to je od evropský unie nebo jestli to je stanovený Českem. Ale nepřijde mi to úplně jako dostatečný. Myslím si, že v současné situaci, v jaké jsme ohledně toho životního prostředí by ty zásahy do toho měly být mnohem prostě větší a razantnější. A myslím si, že by se musela docela zpomalit ekonomie, a to prostě v dnešní kapitalistický době nikomu nechce."*

Klára: *"Myslím si, že když chtějí vypadat dobře pro tu společnost tak se tady na to zaměří, ale ve finále si myslím, že to nebude takový terno. Za mě je politika o penězích, nevidím v tom jejich nějakou vlastní iniciativu. Řekla bych, že je to dost greenwashing."*

3.6 Klimatický žal

Teorie klimatického žalu a ekologické úzkosti poskytuje rámec pro porozumění emocionálním reakcím lidí na změnu klimatu a ničení životního prostředí. Jak uvádí Cunsolo a Ellis (2018), klimatický žal je definován jako smutek zažívaný v souvislosti s očekávanou nebo skutečnou ekologickou ztrátou. Tato ztráta může zahrnovat ztrátu druhů, ekosystémů nebo oblíbených krajín. Studie Ágostona a kolektivu (2022) poukazuje na to, že ženy často vykazují vyšší úroveň klimatického žalu než muži. To je v souladu s teoretickými koncepty, které naznačují, že ženy mají silnější emocionální vazbu na přírodu a vyšší obavy o budoucnost.

Ekologická úzkost, na druhou stranu, je charakterizována chronickým strachem nebo obavami z ekologické zkázy a je spojena s nejistotou a nepředvídatelností budoucnosti. Tato úzkost může být ještě intenzivnější u jedinců, kteří mají silnější spojenost s přírodou a nižší věk, jak uvádí Pihkala (2020). Podobně, studie Ágostona et al. (2022) naznačuje, že ženy mají vyšší pravděpodobnost prožívání ekologické úzkosti než muži, což je v souladu s předchozími výzkumy (Berry et al., 2018; Searle & Gow, 2010; Wullenkord et al., 2021).

Z mého provedeného výzkumu vyplývá, že muži často vyjadřují distancovaný a pragmatický přístup k tématu klimatických změn a ekologických katastrof. Honza například uvedl: *"Životní prostředí a změny klimatu nejsou témata, kterým věnuji pozornost."* Jeho projevy naznačují nedostatek emocionálního propojení s problémem a rezignovaný postoj. Muži často vyjadřují nedostatek pozornosti k tématům životního prostředí a klimatických změn. Pro mnohé z nich tyto otázky nejsou prioritou, ačkoli si jsou vědomi problémů, které se v tomto směru objevují. Neaktivně přijímají informace o ekologických katastrofách a změnách klimatu, avšak zároveň se necítí být aktivně zapojeni do řešení. Převažuje distancovaný postoj a nedostatek osobního přístupu k problematice. I když někteří projevují soucit s oběťmi ekologických katastrof a s ohroženým životním prostředím, nedokážou se s tímto problémem emocionálně ztotožnit a často se snaží zachovat svou psychickou pohodu. Někteří vyjadřují naději v pokrok technologií a věří, že se problémy budoucnosti podaří řešit. Lze konstatovat, že muži často adoptují distancovaný a pragmatický přístup k tématu klimatických změn a ekologických katastrof. Ženy oproti mužům vykazovaly více hlubší emocionální reakce na stav životního prostředí, ekologické katastrofy a změny klimatu. Vyjadřují smutek, frustraci a obavy z budoucnosti. Marie: *"No prožívám to docela dost, objevují pocity beznaděje hlavně, občas si pobřečím, nebudu lhát. Je mi z toho fakt smutno, že se takové věci dějí. Kdyby šlo jen o společnost, jako o lidstvo, tak to asi tolik neprožívám, ale fakt mě trápí, že to odnáší hlavně zvířata všude po světě, která jsou úplně nevinná."* Tyto emocionální reakce odpovídají teoretickému rámci klimatického žalu a ekologické úzkosti. Mediální zprávy o ekologických katastrofách a změnách klimatu mají na ženy také velký vliv. Některé uvádějí, že je to dokonce depresivní a že je těžké se s tím vypořádat. Mediální pokrytí této problematiky často zesiluje jejich pocity obav, smutku, frustrace a strachu o budoucnost planety a lidstva. Avšak i přesto se většina z nich snaží myslet pozitivně, a věří v budoucí zlepšení celé situace. Lze říci, že ženy prožívají klimatický žal intenzivně a emocionálně. Jejich reakce naznačují silnou empatii a

vnímavost k životnímu prostředí a potřebu změny a ochrany planety pro budoucí generace.

Honza: *“Upřímně řečeno, životní prostředí a změny klimatu nejsou témata, kterým věnuji pozornost. Samozřejmě slyším o některých ekologických problémech a změnách klimatu v médiích, ale nemohu říct, že bych se o to aktivně zajímal. Je mi samozřejmě líto když to slyším, ty požáry, nebo kácení Amazonu, ale co já s tím udělám? Mám si koupit letenku do Brazílie a přivázat se ke stromu? To není asi úplně reálný řešení.”*

Lukáš: *“Jako trápí mě to, nepřemýšlím nad tím teda dennodenně, ale uvědomuji si to, a vím, že je to špatný. Jenže těžko s tím já sám hned něco udělám...”*

Hanka: *“Tak určitě dost negativní. Takový ten strach, když si člověk uvědomí, jak nebezpečný katastrofy nám hrozí, že jednou reálně nemusíme mít pitnou vodu, a nemyslím si, že by takový osud měl být nějak extra daleko, právě že až naopak. Takže strach mám hlavně do budoucna, když momentálně člověk vidí, co se děje za věci v tom světě. Ale samozřejmě, že když vidím někde že se stala nějaká krizová situace, tak ty pocity jsou u mě dost intenzivní a silný, ale když to člověk nemá na očích furt, tak to tak pomalu utichá, to je normální žejo.”*

3.7 Vzdělání v oblasti ekologii

Vzdělání v oblasti ekologie a vnímání jeho důležitosti

Respondentům jsem položila otázku, na jaké úrovni a v jakém rozsahu byli na základní či střední škole vzdělávání ohledně životního prostředí, udržitelnosti a ekologických témat. Všichni respondenti uvedli, že v nějaké míře vzdělávání byli, minimálně tedy na základní škole. Většina respondentů také zmínila, že jim však rozsah výuky přišel nedostačující. Respondenti vyjádřili shodu v tom, že vzdělání v oblasti ekologie, udržitelnosti a životního prostředí představuje důležitý prvek pro společnost. Tato shoda byla zaznamenána i mezi mužskými účastníky, kteří v předchozích odpovědích neuvedli ekologii jako prioritu a nezařadili ji mezi hlavní hodnoty svého životního systému. Tímto se naznačuje, že i ti, kteří se zpočátku zdáli být méně zainteresovaní v ekologických otázkách, si uvědomují význam a potřebu znalostí v této oblasti pro udržitelný rozvoj společnosti.

Anna: *“Tak na základní škole nám říkali především o recyklaci, to byl tak ten první stupeň. Na střední škole jsme se pak o ekologii nevzdělávali vůbec, což si myslím, že*

škoda, člověk si k tomu pak cestu musí najít sám, ale ne každý si ji najde... kdyby to vzdělávání ohledně ekologie bylo více v těch školách, myslím, že by to mohlo vliv na to, jak se lidi budou chovat a přemýšlet ohledně přírody.”

Lukáš: “Samozřejmě, když lidi budou mít informace a budou vzdělání, budou moct lépe zvažovat své činy. Je to velmi důležitý, abychom vlastně neškodili sami sobě.”

Filip: “Určitě je. Tak jako se učí matematika, jazyky, dějepis a jiný, tak by se měla učit i ekologie, aby ty lidi měli alespoň základní znalosti, myslím, že by to pak udělalo velký rozdíl v tom, jak by to tu vypadalo.”

Všichni respondenti a respondentky také jednomyslně zdůraznili důležitost rodičovské role ve vzdělávání dětí o ekologických tématech. Někteří z nich sdíleli, že od svých rodičů dostali základy pro odpovědné zacházení s přírodou, což se stalo nedílnou součástí jejich přístupu k životnímu prostředí. Jiní z respondentů a respondentek uvedli, že jejich rodiče nekladli doma důraz na ekologické otázky, ale i tak považují za klíčové, aby rodiče aktivně participovali na vzdělávání svých dětí v této oblasti.

Honza: “U nás doma ekologická výchova nebyla na prvním místě. Moji rodiče se zaměřovali spíše asi bych řekl na tradiční hodnoty. Nedávali příliš pozornosti ekologickým tématům, a tak jsem nebyl nijak výrazně veden k udržitelnějším životním návykům. Nicméně si myslím, že je dobré, když o tom rodiče s dětmi mluví, stejně tak jako o čemkoliv jiném.”

Hanka: “Rodiče by měli od malička vést své děti k tomu, aby se chovaly ekologicky a vzdělávat je v tom, proč to dělají. Aby to nebylo, že je k tomu nutí, ale aby měly tu motivaci a viděli tam ten smysl, aby věděli, proč to dělají a čemu tím pomáhají...”

3.8 Vliv ekonomických faktorů

Dalším významným trendem, který vyplývá z analýzy provedených rozhovorů s muži i ženami, je silné přesvědčení, že ekonomické faktory, zejména peníze, hrají klíčovou roli ve společnosti. Respondenti a respondentky se domnívají, že ve společnosti převažuje orientace na peníze před ohledem na ekologii a životní prostředí. Takový postoj ukazuje, že respondentům připadá, že společnost je spíše zaměřena na ekonomické zájmy, než na hodnoty jako ekologie a životní prostředí.

Vašek: *“Prostě ty firmy a vlády a korporace na to taky musí nějak reagovat, jako je super, že se třeba rozrůstá nabídka pro vegany jako různý sojové výrobky a bůh ví co, ale tak to jim přináší další peníze žejo, ta ekologická stránka, kdyby to měli nějak zohledňovat tak jim asi moc peněz nepřinese, možná na tom ještě ztratí.”*

Marie: *“Hrozně mě vadí, že prostě firmy jedou na výdělek, a nedělají kvalitní věci, aby vydrželi, spíš jedou tu kvantitu.”*

Tento přístup se nejvíce projevil v reakcích na otázku týkající se toho, co by podle respondentů a respondentek mohlo povzbudit firmy a jednotlivce k efektivnějšímu nakládání s odpadem. Všichni dotazovaní, jak muži, tak ženy, jednoznačně souhlasili s tím, že finanční pobídky, jako jsou úlevy na daních, či naopak sankce formou pokut, by mohly být účinným motivačním faktorem.

Klára: *“No zas bych mluvila o penězích, protože hýbou světem. Protože lidi si moc neuvědomují, že to ve finále dělají pro svoje dobro, a dobro svých dětí. Takže skrz nějaký finanční ohodnocení, nebo úlevu na daních.”*

Lukáš: *“Asi jako všechno ve světě peníze, třeba nějaký daňový úlevy, finanční zvýhodnění... rozhodně bych to řešil spíš přes úlevy než přes sankce.”*

Vošmik (2017) zdůrazňuje, že s narůstající socioekonomickou úrovní populace roste zájem o komplexní informace o produktech, které spotřebitelé kupují. Tento zájem zahrnuje nejen složení výrobků, ale také jejich původ, výrobce, pracovní podmínky a další aspekty spojené s produktem. Reflexe nad těmito informacemi může vzniknout, když jednotlivec není omezován finančními prostředky a může si dovolit věnovat pozornost kvalitě a dalším hlediskům spojeným se zbožím. Tato teoretická perspektiva může být spojena s analýzou citací respondentů, kteří zdůrazňují, že ve svém každodenním rozhodování někdy dávají přednost finančním hlediskům před ekologickými. Nicméně je také zřejmé, že mnoho respondentů vnímá šetrný přístup k přírodě jako způsob úsporného nakládání s finančními prostředky. To naznačuje, že pro respondenty není nepodstatný ani ekonomický, ani ekologický rozměr. Tato analýza podporuje myšlenku, že s narůstající úrovní socioekonomické stability mohou jednotlivci vyvíjet větší zájem o různé aspekty spojené s produktem, včetně jeho ekologických dopadů.

Jirka: *“Nejsem velký konzument oblečení, kdyby to bylo více cenově dostupnější, tak volím i v biokvalitě to oblečení. Kamarád si občas takhle nějaký koupí, a to je kotel peněz, já vím, že to asi stojí něco víc vyrobit, ale i tak je to furt byznys. V reálu by to mohlo být levnější.”*

Nikola: *“Zase se budu opakovat, ale já prostě řeším hlavně ty peníze. A ty věci s certifikáty, a tak bývají dražší... jako já to ráda podpořím, ale nemám na to finančně jen kupovat jen drahé věci. Hlavně přemýšlím, aby to pro mě mělo užitek.”*

3.9 Na jedincích záleží

V analýze provedených rozhovorů se objevil výrazný trend, kdy muži i ženy sdílejí podobný názor ohledně individuálního vlivu a zodpovědnosti každého jednotlivce ve společnosti. Respondenti zdůrazňovali, že společnost je tvořena jednotlivci a že každý má svůj podíl na formování kolektivní reality. Někteří vyjadřovali přesvědčení, že i malé individuální činy mohou mít kumulativní efekt a přispět ke změně. Podle nich je důležité, aby každý člověk učinil alespoň malý krok k pozitivní změně, protože právě kolektivní úsilí může přinést významné výsledky. Tato uvědomělost o síle jednotlivce ve společnosti se objevila jako další významný a jednotný prvek v postojích jak mužů, tak žen.

Klára: *“Kdyby nezáleželo na jednotlivcích, tak bychom pak nikdo nemusel dělat nic. Stojí to na těch jednotlivcích.”*

Honza: *“Tak samozřejmě záleží na jednotlivcích, jsme konzumenti... každý jeden z nás, takže našimi rozhodnutími formujeme, jak budou reagovat firmy.”*

Hanka: *“...na každém z nás záleží, to není že jeden člověk nic nezmění... když si někdo řekne, že jsem jenom jedna, nic nezmůžu, a řekne si to takhle sto lidí tak to už je nějaká suma...”*

Na základě následujících citací lze také pozorovat, že někteří respondenti a respondentky zdůrazňovali důležitost reakce celé společnosti, včetně politiků, korporací a průmyslových podniků, na chování jednotlivců. Vyjádřili obavu, že i přes individuální úsilí jednotlivců, pokud nebudou zohledněny a adresovány systémové problémy a rozhodnutí nadnárodních korporací, politické vůle a průmyslových odvětví, nedosáhneme skutečného pokroku v ochraně životního prostředí. Kritizovali, že politici a korporace často dávají přednost ekonomickým zájmům před ochranou přírody a

environmentální udržitelností, což podle nich představuje závažnou překážku v boji proti klimatickým změnám a ochraně životního prostředí. Tato zjištění naznačují, že i přes individuální snahu a uvědomělost o síle jednotlivce ve společnosti, je nezbytné, aby společnost jako celek reagovala a přijímala opatření na všech úrovních, aby bylo dosaženo skutečných změn.

Karel: *"Jako na každém záleží to určitě, ale i kdybychom my lidi všichni žili jako stoprocentně dobře a ty velký firmy a fabriky by furt dělaly co dělají teď tak to taky nikam moc neposuneme."*

Marie: *"Samozřejmě, že na jednotlivcích záleží, kdyby to nebylo o jednotlivcích tak o kom, ale přijde mi, že celý tohle téma a problematika je dost bagatelizovaná shora, moc na to ty politici nechtějí dávat ohled a vše se točí kolem peněz, což mě trápí, příroda by měla být ochraňována a ne využívána, tím si sami podkopáváme nohy."*

Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo na základě teoretických poznatků zkoumat genderové postoje k ekologii a klimatickým změnám, s důrazem na genderově specifické aspekty vnímání, zájmu a péče o životní prostředí. Zajímalo mě, jaké názory, postoje a přesvědčení, muži i ženy zaujímají vůči životnímu prostředí a klimatickým změnám, jak se chovají, či jak přemýšlí o svém chování a jednání vůči životnímu prostředí, popřípadě co toto chování ovlivňuje a motivuje.

Během výzkumu se mezi muži a ženami objevily odlišné názory na otázky spojené s ekologií a životním prostředím, byla mezi nimi patrná i rozdílnost zájmu o tato témata. Ačkoli se objevovaly i rozdílné názory uvnitř jednotlivých skupin, ať už mužů nebo žen, některá témata můžeme označit za genderovaná.

Ženy se zdají být svým přístupem více pečující, vnímavé a citlivé v otázkách životního prostředí oproti mužům. Více během rozhovorů vyjadřovali své emoce, ať už smutek, lítost či radost a nadšení. Také se zdály být více nakloněné otevřené diskusi a výměně názorů. Jejich zájem o péči o životní prostředí může být podmíněn a způsoben rolemi, které často zastávají. Ať už v domácnostech a rodinách, jako pečovatelky a hospodyně, které se starají a opatřují rozmanité funkce a každodenní činnosti v rámci domácností, jako je nakupování, vaření, úklid, nakládání s odpadem a další. Nebo v jiných blízkých vztazích, kde jsou svou genderovou rolí formovány k tomu být pečující a empatické. Tento přístup žen může hrát klíčovou roli v podpoře udržitelných životních praktik a vytváření environmentálně uvědomělé společnosti v budoucnosti. Ženy také projevovaly větší emocionální zaujetí a hloubku prožívání ve vztahu k otázkám týkajícím se klimatických katastrof a různých ekologických krizí. Jejich reakce vykazovaly větší citovou odezvu, která se projevovala nejen ve vyjadřování soucitu a lítosti nad následky těchto událostí, ale také v projevech naděje, radosti a odhodlání aktivně přispět k řešení daných problémů.

Muži se zdají být více pragmatičtí ve svých názorech oproti ženám. Většina mužů během rozhovoru vykazovala striktně vyhraněný (a někdy odmítavý) názor vůči určitým tématům. Muži často přistupovali k tématu ekologie s menším důrazem na emocionální aspekty a spíše zdůrazňovali ekonomické hledisko věci. Zároveň byli muži také pasivnější oproti ženám co se týče vlastního přispění k řešení ekologických problémů.

Tento trend postojů, který se projevoval u mužů lze, dle mého názoru, částečně vysvětlit prostřednictvím sociokulturních faktorů a patriarchálních vzorců v naší společnosti. Patriarchát jako systém, který uděluje mužům dominantní postavení a podněcuje k soutěživosti a boji o moc, může vést k postojům, které kladou důraz na ekonomické výsledky a zisky či ztráty. V této optice je úspěch často definován materiálním bohatstvím a mocí, což může vést k ignorování environmentálních aspektů ve prospěch krátkodobých ekonomických výhod. Tato dynamika ukazuje, že proměny v postojích mužů k životnímu prostředí mohou být provázeny změnou patriarchálních struktur a kulturních normativů, které formují jejich identitu a jednání ve společnosti. I ženy jsou si vědomy vlivu a moci ekonomických faktorů ve společnosti, avšak ve srovnání s muži většinou neprojevují takovou razanci či frekvenci v diskuzích ohledně tohoto tématu.

I přes tyto významné rozdíly v postojích k ekologii mezi muži a ženami, není možné generalizovat a tvrdit, že všechny zjištěné tendence platí pro každého jednotlivce. Během výzkumu jsem zaznamenala, že někteří muži vykazovali značný zájem o zachování zdravého životního prostředí a vnímali ho jako velmi důležitý aspekt. Tyto muže charakterizovalo nejen pragmatické hledisko, ale také skutečné obavy o budoucnost planety a společnosti. Jejich postoje naznačují, že i mezi muži existuje rozmanitost názorů a postojů k ekologickým otázkám. Tato rozmanitost může být ovlivněna individuálními zkušenostmi, hodnotami, nebo dokonce osobními životními situacemi, které převažují nad obecnými sociokulturními normami. Tento fakt poukazuje na rozmanitost postojů k ekologickým otázkám uvnitř obou genderových skupin a naznačuje potřebu dalšího zkoumání individuálních motivací a hodnot, které ovlivňují naše vnímání a chování v souvislosti s životním prostředím.

Bibliografie:

Ágoston, C. et. al. (2022), The psychological consequences of the ecological crisis: Three new questionnaires to assess eco-anxiety, eco-guilt, and ecological grief. *Climate Risk Managent*, Vol. 37, Article 100441.

<https://doi.org/10.1016/j.crm.2022.100441>.

Ander, M., (2003) *Dokonané dílo zkázy. Sedmá generace*. Brno: Hnutí DUHA – Sedmá generace, 26. 2. února 2003. ISSN 1805-8566. Dostupné z:

<https://sedmagenerace.cz/dokonane-dilo-zkazy/>.

Badowska, S., & Delińska, L. (2019). The zero waste concept from the young consumers' perspective. Does gender matter?. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Sectio H Oeconomia*, 53(1). [DOI:10.17951/h.2019.53.1.7-17](https://doi.org/10.17951/h.2019.53.1.7-17).

Brown, S., (2008). Když se střetne láska s nenávisť: Nakupování a velký genderový rozpor. Publikováno v: *Gender a marketing*: s. 7–14. Editor Nina Bosničová, Pavla Frýdlová, Johanka Katová. Praha: Gender Studies, 2008. ISBN 978-808-6520-124.

Buckingham, S. (2004). Ecofeminism in the Twenty-First Century. *The Geographical Journal*, 170(2), s. 146–154. <http://www.jstor.org/stable/3451591>.

Činčera, J., (2013). *Environmentální výchova: Efektivní strategie (1)*. Masarykova univerzita v Brně; Agentura Koniklec; Brontosauří ekocentrum Zelený klub. ISBN: 978-80-905254-7-4

Činčera, J., *Environmentální výchova. Ale jaká? Pedagogická orientace*. Roč. 15., Brno, MUNI Journals, 1.8. 2005, číslování 3, s. 17-24, ISSN 1211-4669.

De Backer, Ch. et. al. (1. dubna, 2020) Meat and masculinities. Can differences in masculinity predict meat consumption, intentions to reduce meat and attitudes towards vegetarians?. *Appetite*. DOI: [10.1016/j.appet.2019.104559](https://doi.org/10.1016/j.appet.2019.104559).

Diani, M. (1992). The concept of social movement. *The Sociological Review*, 40(1), s. 1–25.

Duchene, C., (2011). Gender and Transport. International Transport Forum. OECD.
<https://doi.org/10.1787/5kg9mq47w59w-en>.

Frič, P., Občanská společnost a definice NNO, vývoj, stav a trendy. Vláda ČR, 2009-2019. Dostupné z:
http://www.vlada.cz/assets/ppov/rnno/dokumenty/studie_fric_pro_web.pdf.

Gaard, G. (1993). Ecofeminism: women, animals, nature.(17-21) Temple University Press. ISBN: 13:978-0-87722-989-6.

Gates, B. T. (1996). A Root of Ecofeminism: Ecoféminisme. Interdisciplinary Studies in Literature and Environment, 3(1), s. 7–16.
<http://www.jstor.org/stable/44085413>.

Glazebrook, T. (2002). Karen Warren's Ecofeminism. Ethics and the Environment, 7(2), 12–26. <http://www.jstor.org/stable/40339034>.

Hendl, J. (2008) Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. 2. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-485-4.

Horká, H., (1993) Globální pojetí světa a výchovy (Vztah ekologické výchovy a výchovy k hodnotám), Pedagogická orientace, Roč. 3, Brno, MUNI Journals, č. 8-9, s. 24-28 <https://journals.muni.cz/pedor/article/download/11169/9940/20153>.

Horká, H., K vnitřní reformě naší školy, Globální výchova – současná výchova pro budoucnost, pedagogická orientace, Roč.4, Brno, MUNI Journals, 1.8. 1994, č. 11, s. 71-74, ISSN 1211-4669.

Javorská, Z. (2010). The Hidden Challenges of Ecofeminism. Gender, rovné příležitosti, výzkum, 12(2), s. 16-22
<https://www.genderonline.cz/pdfs/gav/2010/02/02.pdf>.

Jirásková, V., Občanská společnost. Metodický portál: Články [online]. 08. 11. 2005, ISSN 1802-4785.
<https://clanky.rvp.cz/clanek/s/Z/387/OBCANSKA-SPOLECNOST.html>

Kvasničková, D., (2004). Základy ekologie. JUDr. František Talián – FORTUNA. ISBN: 80-7168-902-5.

Keller, J., (1997). Sociologie a ekologie. SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ. ISBN: 80-85850-42-7.

Khalid, R., Razem, M., (2022). The nexus of gendered practices, energy, and space use: A comparative study of middleclass housing in Pakistan and Jordan. *Energy Research & Social Science*, 83, 102340. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2021.102340>.

Kolářová, M., (2009). Protest proti globalizaci. Gender a feministická kritika. SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ (SLON), ISBN: 978-80-86429-96-0.

Meyers-Levy, J. & Loken, B. (2015). Revisiting gender differences: What we know and what lies ahead. *Journal of Consumer Psychology*, 25(1), 129–149. <https://www.jstor.org/stable/26618052>.

Michael D. Briscoe, S. O. H., Jennifer E. Givens, & Krannich, R. S. (2019). At home, in public, and in between: Gender differences in public, private and transportation pro-environmental behaviors in the US Intermountain West. *Environmental Sociology*, 5(4), 374–392. <https://doi.org/10.1080/23251042.2019.1628333>.

Modlinska, K. et. al. (2020) Gender Differences in Attitudes to Vegans/Vegetarians and Their Food Preferences, and Their Implications for Promoting Sustainable Dietary Patterns—A Systematic Review, *Sustainability*. <https://doi.org/10.3390/su12166292>.

Nabisere, V., (2022) Cyber activism for Environmental Awareness, TUNZA Eco Generation. <https://tunza.eco-generation.org/ambassadorReportView.jsp?viewID=57077>.

- Patočka, J., (31. října 2017) Palmový olej: Nestlé a další korporace neplní sliby, pralesy se pořád kácejí. Deník Referendum.
<https://denikreferendum.cz/clanek/26404-palmovy-olej-nestle-a-dalsi-korporace-neplni-sliby-pralesy-se-porad-kaceji>.
- Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J., Pedagogický slovník. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-722-8.
- Rozin, P., Hormes, J., Faith, M., Wansink, B., (2012). Is Meat Male? A Quantitative Multimethod Framework to Establish Metaphoric Relationships. Journal of Consumer Research, 39, 629-643. <http://www.jstor.org/stable/10.1086/664970>.
- Ruby, M.B. Vegetarianism. A blossoming field of study. Appetite. 2012 Feb;58(1):141-50. Epub 2011 Oct 4. DOI: [10.1016/j.appet.2011.09.019](https://doi.org/10.1016/j.appet.2011.09.019).
- Strauss, A. L., a J., Corbin. Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie. Brno: Sdružení Podané ruce, 1999. ISBN 80-85834-60-x.
- Šubrt, J., (2013). Soudobá sociologie V Teorie sociální změny. Karolinum Press. ISBN: 978-80-246-2219-4.
- Vošmik, J. (2017, 28. únor). Variace na genderový rozměr reklamy a spotřebního chování, Rovné příležitosti v souvislostech
<https://zpravodaj.genderstudies.cz/cz/clanek/variace-na-genderovy-rozmer-reklamy-a-spotrebniho-chovani>.
- Wilde, M. de, & Parry, S. (2022). Feminised concern or feminist care? Reclaiming gender normativities in zero waste living. The Sociological Review, 70(3), 526-546.
<https://doi.org/10.1177/00380261221080110>.
- Woroniuk, B., Schalkwyk, J. (1998, November). Sida Equality Prompt # 7: Waste Disposal and Equality Between Women and Men.
<https://www.oecd.org/dac/gender-development/1849277.pdf>.

Yang, A., & Liu, W. (2023). Coalition Networks for the Green New Deal: Nonprofit Public Policy Advocacy in the Age of Social Media. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 52(5), s. 1284–1307. <https://doi.org/10.1177/08997640221123341>.

Zandlová, M. (2020) Rozhovor. In: Novotná, H.; Špaček, O.; Šťovíčková Jantulová, M. *Metody výzkumu ve společenských vědách*, Praha, Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií. s. 315-352

Webové stránky:

Definice a principy, (n.d.) Globální rozvojové vzdělání (dostupné z: <https://globalnirozvojovevzdelavani.cz/co-je-grv/definice-a-principy/>).

Environmentální vzdělání a poradenství, (n.d.) Ministerstvo životního prostředí ČR. (dostupné z: https://www.mzp.cz/cz/environmentalni_vzdelavani_poradenstvi).

Environmentální výchova, (n.d.) Co je EVVO? (dostupné z: <https://environmentalni-vychova.webnode.cz/co-je-evvo-/>).

Novinky.cz, 2017. Tepličané vzpomínali na ekologické demonstrace v roce 1989. Novinky.cz. 2003–2021(dostupné z: <https://www.novinky.cz/historie/17-listopad/clanek/teplicansi-vzpominali-naekologicke-demonstrace-v-roce-1989-40051546>).

100 metod: Expertní rozhovor [online]. FF MU, 2017. Dostupné z: <https://100metod.cz/post/156757100324/14-expertn%C3%AD-rozhovor>

Co je občanská společnost? (n.d.) Hnutí DUHA, https://hnutiduha.cz/sites/default/files/publikace/2013/elerning/co_je_obcanska_spol_ecnost.pdf

Přílohy:Příloha č.1 - Scénář rozhovoru

V této bakalářské práci se zabývám postoji k ekologii. Ekologické otázky jsou v dnešní době stále více aktuální, a tak bych chtěla porozumět, jak lidé přemýšlejí o ekologii, životním prostředí a klimatických změnách. Vaše pohledy na tato témata jsou pro mě klíčové, ráda bych porozuměla různým názorům a zkušenostem, které mohou ovlivnit naši ekologickou angažovanost a postoje k životnímu prostředí. Rozhovor je anonymní, nebude tedy možné vaše odpovědi spojit konkrétně s vaší osobou. Vše, o čem se budete bavit, bude použito pouze pro účely mé bakalářské práce, informace z rozhovoru nebudu s nikým dále sdílet. Než se ponoříme do detailů, chtěla bych začít jednoduchou otázkou Jak vnímáte současnou situaci ohledně životního prostředí a změn klimatu?

Hodnoty:

- Jak byste popsal/a svůj hodnotový systém, tedy to, co považujete za důležité ve vašem životě? (finance, zdraví, rodina..)
- Kam byste v tomto systému zařadil/a otázky týkající se životního prostředí? Jakou prioritu pro vás mají?
- Máte nějaké motto, citát či větu podle které se v životě řídíte?
- Myslíte si, že jsou environmentální hodnoty důležité pro společnost jako celek? V čem například?

Výchovy:

- Pamatuje si Vy sami ze své zkušenosti, na jaké úrovni a v jakém rozsahu jste na základní či střední škole byli vzdělávání ohledně životního prostředí, udržitelnosti, ekologických témat apod.?
- Jakou roli by podle vás měli hrát rodiče v procesu ekologické výchovy svých dětí? Dovedl/a byste popsat, jak to bylo u vás doma? K čemu vás rodiče ne/vedli?
- Myslíte si, že je ekologická výchova důležitá pro budoucnost společnosti? V čem například?
- Znáte nějaké konkrétní programy nebo projekty zaměřené na vzdělávání lidí v oblasti životního prostředí?

Ekologické chování a každodennost:

Po této obecnější části nyní přecházíme k tématům spojeným s ekologickým chováním v každodenním životě.

- Byl/a jste někdy součástí nějaké demonstrace zabývající se ochranou životního prostředí? Podepsal/a jste někdy nějakou petici? nebo darujete peníze nějakým neziskovým organizacím které se zabývají otázkami životního prostředí?
- Jak byste zhodnotil/a účast/aktivitu občanů (české republiky), co se týče lobbingu za životní prostředí?
- Znáte nějaké instituce či neziskové organizace zabývající se ekologickými tématy? Jak byste zhodnotil/a jejich činnost či aktivity?
- Myslíte si, že vládní instituce dostatečně uplatňují environmentální politiky? Pokud ano/ne, jak se to podle vás projevuje?

Maso:

Ráda bych nyní přešla k diskusi o konzumaci masa, což je téma, které se dotýká nejen našeho každodenního stravování, ale také širších otázek týkajících se životního prostředí, zdraví a etiky.

- Dodržujete nějaké specifické stravovací režimy? (Vegetariánství, veganství, pescetariánství,...)
  - Pokud ano, jaké?, Jaký byl prvotní důvod k přechodu na tento typ stravy?, Změnily či přidaly se k této prvotní motivaci nějaké další?
  - Pokud ne, kolikrát v týdnu konzumujete maso, či výrobky z něj?
- Máte ve svém okolí nějaké známé/přátele/rodinné příslušníky, kteří jsou (také) vegetariáni/vegani? Ovlivňuje vás toto blízké okolí nějak?
- Jak vnímáte dopad masného průmyslu na životní prostředí?
- Považujete maso za zdravou potravinu?
- Byl/a byste ochoten/a přestat jíst maso z nějaké důvodu? Jestli ano, jaký důvod by to musel být? (zdravotní, environmentální)

Nakupování:

Nakupování je běžnou denní praxí každého z nás. Nakupujeme různé druhy zboží od nákupů jídla, přes elektroniku, oblečení, kosmetiku a spousty dalších.

- Uvažujete o ekologii i při vašich nákupech? V čem například? (oblečení, kosmetika, jídlo atd.)
  - Při nákupu oblečení volíte raději second hand nebo si kupujete oblečení vždy nové?
  - Rozhodujete se i podle toho, jak je firma, od které kupujete produkty (oblečení, kosmetika, jídlo) udržitelná? (certifikáty, materiály, sbírky)
  - Řídíte se při nákupu certifikáty? (fair trade, rain forest alliance)
  - Je pro vás důležité složení domácích a kosmetických produktů? Snažíte se volit přírodní produkty?
  - Je něco dalšího, co při nákupech zohledňujete?

Energetika:

S ohledem na neustálý pokrok a zvyšující se energetické potřeby společnosti, věnujeme stále větší pozornost tomu, jak zacházet s energiemi.

- Řešíte u Vás doma spotřebu energií?
- Snažíte se šetřit energiemi?
  - Jak konkrétně? Zkuste mi popsat klidně pár konkrétních příkladů.
  - Z jakého důvodu? (finance, udržitelnost)
- Při koupi energetických spotřebičů, považujete za důležitou energetickou úspornost zařízení? (označení, A++, B, C....)
- Jaký je váš postoj k využívání obnovitelných zdrojů energie?
- Jak vnímáte váš vlastní příspěvek k ekologickému stavu celé planety? (máte pocit, že můžete dělat víc/míň, že je to zbytečné, že na každém jednotlivci záleží?)

Odpady:

Odpady jsou v dnešní době všudypřítomné, jsou velkým tématem jak třeba v politice, tak ale i mezi "běžnými" lidmi. Je všeobecně známo, že lidé produkují na denní bázi spousty různých druhů odpadů. Zajímalo by mě jaký máte postoj k tomuto tématu.

- Jak vnímáte celou problematiku ohledně odpadů, ať už obecně, nebo ve svém každodenním životě?
- Recyklujete odpad? Jaké druhy odpadu recyklujete?
- Existuje podle vás něco, co by mohlo podpořit a motivovat firmy a občany k lepšímu nakládání s odpadem?

- Znáte koncept zero waste? Praktikujete tento koncept ve svém životě? Jak konkrétně?
- Snažíte se najít další uplatnění pro výrobky, které již “ztratily” svoji prvotní funkci? (např. oblečení, jídlo atd.) Pokud ano, jak?
- Co podle vás může být pro lidi největší překážkou v tom, aby se chovali ekologičtěji? (časová náročnost, nevědomost dopadu nadměrného konzumu...)

Doprava:

- Jaký způsob dopravy nejčastěji volíte? (os. auto, vlaky/autobusy, kolo)
- Za jakých podmínek byste byli ochotni využívat jen veřejnou dopravu?
- Jaký je váš názor na podporu cyklistiky a chůze jako alternativních způsobů dopravy?
- Jak moc zvažujete environmentální aspekty při volbě způsobu dopravy?
- Je něco, co si třeba cíleně “odpíráte”? (např. cestování letadlem, nepoužívání auta každý den atd.)

Klimatický žal:

Klimatický žal je jakýsi emocionální zážitek spojený s tísnivými pocity, který může vzniknout v reakci na negativní dopady klimatických změn. Lidé mohou pociťovat smutek, úzkost nebo beznaděj v důsledku vědomí hrozby, kterou klimatické změny představují pro naši planetu a naše životní prostředí.

- Jak vy osobně prožíváte ekologické katastrofy a změny klimatu? Jaké pocity a myšlenky u vás objevují?
- Máte nějaké obavy ohledně budoucnosti související s životním prostředím a změnami klimatu?
- Mluvíte o ekologii, změnách klimatu aj. se svými blízkými?
- Jaký vliv mají mediální zprávy o klimatických změnách na vaše emoční pohodu?
- Vzpomenete si například na nějakou ekologickou událost, která byla rozebírána v poslední době v médiích?

Genderové rozdíly:

- Bavili jsme se v rozhovoru o různých tématech. Na úplný závěr bych se chtěla zeptat, jestli se podle vás liší přístup k ekologii u mužů a žen? (např. ženy více dělají určité typy aktivit... / pro muže je obecně důležitější...)
- Dovedl/a byste to popsat na konkrétních situacích z vašeho života nebo života vašich blízkých?

Závěr:

- Je ještě něco, co byste k jakémukoli tématu chtěl/a dodat? Napadá vás něco, co jsme neprobrali?
- Chtěl/a byste se na něco zeptat vy mě?

Poděkování za rozhovor